

Rapport 2007:16

Barn som begår brott

Polisens hantering av misstänkta personer under femton år

brå

brotsförebyggande rådet

Barn som begår brott

Polisens hantering av misstänkta personer under femton år

Rapport 2007:16

Brå – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott

Brottsförebyggande rådet (Brå) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott.

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos
Fritzes Kundservice, 106 47 Stockholm. Telefon 08-690 91 90,
fax 08-690 91 91, e-post order.fritzes@nj.se

Produktion:
Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,
Box 1386, 111 93 Stockholm. Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75,
e-post info@bra.se
Brå på Internet www.bra.se
Författare: Jonas Öberg
Omslagsfoto: Jonas Öberg
Omslag: Ylva Hellström
Tryck: Edita Norstedts Västerås 2007
© Brottsförebyggande rådet 2007
ISSN 1100-6676
ISBN 978 91-91-85664-69-9

Innehåll

FÖRORD	5
SAMMANFATTNING	6
Brå:s bedömning	9
INLEDNING	16
Frågeställningar	16
Arbetets bedrivande	17
Begreppet barn	17
Rapportens disposition	18
NÄR BARN BEGÅR BROTT – REGLERING OCH REKOMMENDATIONER	19
En utredning med stöd i 31 § LUL kan göras	19
Polis och åklagare delar på ansvaret	20
Rikspolisstyrelsens rekommendationer	21
Syftet bakom polisens utredningar	21
Hur och när inleds en 31 § -utredning?	22
Begränsade rättigheter att använda tvångsmedel	22
ANMÄLDA BROTT MED MISSTÄNKTA BARN	25
ANMÄLNINGAR SOM LEDER TILL UTREDNING	30
Brotten i de utredda anmälningarna	35
Utredningarnas innehåll och kvalitet	37
INTERVJUER MED FÖRETRÄDARE FÖR SOCIALTJÄNST OCH POLIS	42
Socialtjänsten kallar i regel familjen till möte	43
Bedömning av behovet av en 31 §-utredning	43
Socialtjänstens motiv för en 31 §-utredning	44
Motiv när socialtjänsten <i>inte</i> önskar utredning	46
Polisens syn på 31 §-utredningar	46
Restriktiv användning av tvångsmedel	47
Samarbetet uppfattas som bra – men avtal är ovanliga	48
Uppfattningen är att brottsligheten inte ökat	49
Fokusgrupp med poliser och åklagare	49
ERSÄTTNING TILL BROTTSOFFER – BROTT BEGÅNGNA AV BARN	52
Ersättning från gärningsperson under femton år	53
Brottsskadeersättning i praktiken	54
STATISTIK OM BARN SOM BEGÅR BROTT	60
REFERENSER	61

Förord

Brottsligheten bland barn under femton år är ett område som det inte finns så mycket kunskap om. Anledningen är att dessa barn inte kan följas i den officiella kriminalstatistiken då de inte är straffrättsligt ansvariga och således inte kan dömas i domstol eller lagföras på annat vis. Polisen utreder inte heller brott begångna av barn under femton år i traditionell mening genom förundersökning.

Möjlighet finns dock att utreda sådana brott enligt 31 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). Hur ofta detta lagrum används för att göra utredningar finns det ingen samlad kunskap om.

Mot bakgrund av detta gav regeringen år 2006 i uppdrag till Brottsförebyggande rådet (Brå) att, i samverkan med Rikspolisstyrelsen, kartlägga utredningar enligt 31 § LUL.

Kartläggningen har genomförts av denna rapportts författare, Jonas Öberg, Fredrik Marklund och Frida Nilsson, samtliga utredare vid Brå. Arbetet har skett i samverkan med Rikspolisstyrelsen. I samband med kartläggningens datainsamling har landets 21 polismyndigheter bistått med en omfattande arbetsinsats.

Värdefulla synpunkter på rapporten i sin helhet har lämnats av docent Peter Lindström och kriminalkommisarie Bo Hägglund Rikspolisstyrelsen. Enhetschef Per Rubing Brottsoffermyndigheten har lämnat värdefulla synpunkter på kapitlet om brottsskadeersättning.

Stockholm i juni år 2007

Jan Andersson
Generaldirektör

Stina Holmberg
Enhetschef

Sammanfattning

Personer som inte fyllt femton år är i Sverige inte straffmyndiga, och kan därför inte dömas för brott de begått. Brotten utreds därför inte heller på sedvanligt sätt av polisen genom förundersökningar. Möjlighet att utreda brott begångna av ej straffmyndiga personer finns dock i 31 § lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL).

Brottsförebyggande rådet (Brå) fick under våren 2006 i uppdrag att kartlägga utredningar som görs enligt 31 § LUL. I uppdraget ingår att ta reda på hur många sådana utredningar som genomförs, på vilka grunder de görs och vilket innehåll och vilken kvalitet de har. I uppdraget ingår även att ta reda på vilka ändringar som måste till för att information om antalet utredningar ska kunna ingå i den officiella kriminalstatistiken. Dessutom ingår att klarlägga hur reglerna för brottskadeersättning tillämpas när gärningspersonen är under femton år.

Nära 19 000 misstänkta år 2005

Enligt den officiella kriminalstatistiken klarades drygt 14 000 brott upp år 2005 med beslutsgrunden ”misstänkt yngre är femton år”. Hur många personer som misstänktes ha begått brotten går ej att uttyda ur statistiken. Brå har med anledning av uppdraget sammanställt ett material som visar att nära 19 000 personer under femton år misstänktes för brott år 2005.

Samma brott som hos femtonåringar

Den brottslighet de misstänks för ser i stort sett likadan ut som den bland femtonåringar. Detta innebär att knappt hälften av brotten är stölder eller snatterier, en femtedel är misshandel och drygt tio procent skadegörelse. Grövre brott som rån, grov misshandel och olika former av narkotikabrott förekommer också, men är betydligt ovanligare.

Stor variation i andel utredda anmälningar

Under år 2005 gjordes 31 §-utredning i nära en femtedel av alla anmälningar med en misstänkt person under femton år. Variationen mellan landets 21 polismyndigheter är dock anmärkningsvärt stor, från drygt hälften i de myndigheter där störst andel utreds, till tre procent där minst andel utreds. Vissa oklarheter finns dock kring 31 §-utredningar och man kan inte utesluta att de fyra femtedelar av anmälningarna där inte någon 31 §-utredning gjorts ändå utretts i någon form. Förhör med misstänkta barn sker nämligen även inom ramen för långtgående för-

stahandsåtgärder¹. I de fall förundersökning inletts förhörs också misstänkta barn inom ramen för förundersökningen.

Grövre brott utreds oftare

Ser man till vilka olika typer av brott som utreds så är det vanligare att grövre brott utreds. Vanligast är rån som utreds i drygt sex av tio fall, följt av inbrottsstöld och grov misshandel där knappt hälften utreds. Olovlig körning, ärekränkning och ofredande utreds i minst utsträckning. Även om en liten andel stöld och snatteri utreds, så gör det faktum att dessa brott är så vanliga att det är de i särklass vanligaste brotten som utreds.

Socialtjänsten sällan närvarande under förhör

En 31 §-utredning innehåller oftast ett förhör med den misstänkte. I vissa utredningar finns även förhör med målsägande och vittnen. I sju av tio förhör med misstänkta framgår det av förhørsprotokollet att den misstänktes förälder suttit med under förhöret. I tre av tio förhör har en representant från socialtjänsten deltagit. Lagstiftningen anger att så fort en 31 §-utredning inleds så ska den misstänktes vårdnadshavare informeras om detta, samt kallas till förhör. Lagstiftningen anger också att socialtjänsten ska närvara under förhör om det inte möter hinder.

I två tredjedelar av de förhör som gjorts under år 2005 inom ramen för 31 §-utredningar erkänner den misstänkte brottet. En jämförelse visar att det inte är vanligare med erkännanden i de fall även målsägande- och/eller vittnesförhör gjorts.

Utredningar görs oftast för att tillgodose socialtjänstens behov

Lagstiftningen anger fyra olika grunder för en 31 §-utredning. En utredning får inledas om socialtjänsten kan vara betjänt av det, om det behövs för att utreda om någon straffmyndig deltagit i brottet, eller om det behövs för att efterforska något som stulits genom brottet. En fjärde grund för utredning anger också att utredning får ske om det är av särskild vikt att en sådan görs.

Det vanligaste skälet till att en 31 §-utredning inleds är att socialtjänsten kan vara betjänt av den. För att få en uppfattning om socialtjänstens roll i arbetet med utredningar har intervjuer gjorts med ett urval representanter för socialtjänsten, och med representanter för polisen i samma kommuner.

Skuldfrågan central då den misstänkte är tidigare okänd

En fråga som ställdes till socialtjänsten var i vilka situationer en 31 §-utredning underlättade socialtjänstens arbete. Ur intervju svaren framkom att socialtjänsten ibland säkrare vet hur allvarliga den misstänktes

¹ 23 kap. 3 § 3 st. rättegångsbalken

problem är, om skuldfrågan är klarlagd. Detta gäller i synnerhet när det rör sig om ett allvarligt brott och den misstänkte ej tidigare varit i kontakt med socialtjänsten.

De intervjuade uppgav också att en klarlagd skuldfråga kunde underlätta kontakten med den misstänktes föräldrar som då lättare såg allvar i situationen.

Vidare angav man att 31 §-utredningar kan utgöra en del av underlaget vid ansökningar om vård enligt lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). De påpekade också att medling förutsätter att gärningspersonen erkänt brottet och att 31 §-utredningen kan bidra till ett erkännande.

De intervjuade tillfrågades också om i vilka situationer de ansåg att 31 §-utredningar inte tillförde något. Ur svaren framkom att de flesta brott är lindriga. Vid exempelvis snatterier tas den misstänkte oftast på bar gärning och då finns det inte några frågetecken kring skuldfrågan. Inte sällan uppfattar också socialtjänsten att den har tillräckligt god dokumentation kring den misstänktes sociala problem, och att en utredning om ett specifikt brott inte tillför någon information. En del intervjuade uppger också att de tycker att polisens utredningar tar för lång tid.

Uppfattning att polisförhöret kan fungera brottspreventivt

Något som representanter för såväl socialtjänst som polis för fram i intervjuer är uppfattningen att polisförhör kan fungera återfallspreventivt, och att misstänkta barn som genom en 31 §-utredning förhörs av polisen i mindre utsträckning blir aktuella igen genom en ny polisanmälan, än barn som inte förhörs. Det finns dock inte något empiriskt stöd för denna uppfattning då det inte gjorts någon studie som undersökt frågan.

Polisen restriktiv i användandet av tvångsmedel

Polisen har möjlighet att använda sig av vissa tvångsmedel mot misstänkta personer som inte är straffmyndiga. Dessa tvångsmedel är hämtning, gripande, husrannsakan och beslag. Från den 1 januari år 2007 är det även tillåtet att fotografera och ta fingeravtryck om det finns särskilda skäl för det. Bland de 31 §-utredningar som studerats är det ovanligt att polisen använder tvångsmedel som husrannsakan, hämtning och kroppsvisitation. Beslag och gripanden är dock vanligare.

Flera av de intervjuade företrädarna för såväl socialtjänsten som polisen anser att polisen är försiktig i användandet av tvångsmedel mot personer under femton år. Detta beror dels på att polisen är medveten om att alla åtgärder måste stå i proportion till intresset av att få ett brott utrett, dels på en viss osäkerhet kring vad man får och inte får göra när det rör sig om en misstänkt person under femton år.

Brottsskadeersättning

Brå har även studerat hur reglerna för brottsskadeersättning tillämpas när gärningspersonen är under femton år. Någon statistik förs inte av Brottsoffermyndigheten som visar hur många ärenden med en misstänkt gärningsperson som myndigheten årligen behandlar. En skattning visar dock att det på ett år troligen rör sig om mellan 200 och 400 ärenden.

Brå har vidare granskat ett urval ansökningar från år 2006 med en misstänkt gärningsperson under femton år. Granskningen visar att under ett år avslår Brottsoffermyndigheten uppskattningsvis mellan 40 och 80 ärenden, med hänvisning till att utredningsunderlaget inte givit tillräcklig information för att det ska anses klarlagt att sökanden utsatts för brott.

Brå:s bedömning

Brå:s inventering visar att ungefär en femtedel av alla anmälningar med misstänkta barn blev utredda enligt 31 § LUL under jämna månader år 2005. I reella tal rörde det sig om knappt 1 400 stycken 31 §-utredningar. Uppräknat på helår innebär det alltså att ungefär 2 800 utredningar gjordes det året.

I Brå:s uppdrag ligger inte att värdera uppgiften om antalet 31 §-utredningar men det kan ändå finnas skäl att diskutera om polisen borde utreda fler – eller kanske färre – brott med misstänkta barn än vad som görs i dag. För att kunna analysera detta på ett fruktbart sätt måste man se till de olika skäl som kan anföras för respektive emot att inleda en 31 §-utredning.

Argument som skulle kunna anföras för en 31 §-utredning

Utgångspunkten för lagstiftarens intention med 31 § LUL är att en polisutredning kan bidra till att *säkrare klarlägga om det misstänkta barnet har begått brottet (och i vissa fall vart stulet gods tagit vägen)*. Klarläggandet kan ske antingen genom att barnet erkänner vid förhöret eller/och att vittnen kan berätta vad som skett. Detta kan i sin tur ibland vara av värde för

- *socialtjänsten* i dess arbete, som underlag för att värdera behovet av insatser. Om utredningen leder till ett klarläggande i skuldfrågan kan detta i vissa fall också fungera som en ”ögonöppnare” för föräldrar, som tidigare blundat för möjligheten att deras barn har varit inblandat i brottslighet.
- *brottsoffret*. Ett klarläggande kan också vara av betydelse för offrets möjligheter att få ersättning från Brottsoffermyndigheten.
- *det misstänkta barnet*. Det kan finnas fall där barn obefogat misstänks för brott och registreras hos polisen, trots att de är oskyldiga. I de fallen kan det vara ett värde för barnet att frågan faktiskt blir utredd.

Såväl från polis som socialtjänst anförs ibland att polisför med misstänkta barn har *brotspreventiva effekter*, och att det i ett pedagogiskt hänseende är viktigt att samhället reagerar när någon begår ett brott. Det kan bidra till att barnet på ett tydligare sätt förstår allvaret i den brottsliga handlingen. Då personer i Sverige inte är straffrättsligt ansvariga förrän de fyller femton år, är också polisens möjlighet att utreda enligt 31 § LUL den enda samhällsreaktionen direkt knuten till en brottslig handling begången av en person under femton år².

Synen på vilka åtgärder som kan – och bör – inrymmas inom ramen för förstahandsinsatser och vilka åtgärder som inte bör vidtas förrän beslut om en 31 §-utredning har fattats kan i dag variera mellan olika polisområden. Även om det kan vara smidigt för polisen att inhämta så mycket information som möjligt från det misstänkta barnet inom ramen för förstahandsinsatser, så kan det också innebära att lagstiftarens intention inte uppfylls, det vill säga att barn inte får förhöras utan att föräldrar och socialtjänst givits möjlighet att delta.

Argument som skulle kunna anföras emot en 31 §-utredning

Ett övergripande argument emot att utvidga möjligheten att inleda en 31 §-utredning är att det skulle vara ett avsteg från den grundläggande princip som hittills gällt ifråga om barn under femton år som begått brott; att de inte är mogna nog att fullt ut kunna förstå konsekvenserna av sina handlingar och därför inte rättsligt bör ställas till ansvar. Barn som begått brott befinner sig dessutom i ett utvecklingskede där de hittills ansetts gagnas mer av insatser från socialtjänsten än av reaktioner från rättsväsendet. Enligt Brå:s mening kan det finnas skäl att inte rucka på dessa principer om det inte finns väl underbyggda skäl för det. I detta avsnitt redovisas därför vilka skäl som kan anföras *emot* att polisen får utvidgade möjligheter att göra 31 §-utredningar.

En stor del av de brott som barn begår är av den karaktären att det inte behövs någon polisutredning för att med säkerhet fastställa att det misstänkta barnet begått brottet. Närmare hälften av de brott som anmäls rör snatteri eller stöld, där barnet för det mesta grips på bar gärning.

Därtill kommer att långt ifrån alla 31 §-utredningar leder till något säkert klarläggande kring vad som skett. I en tredjedel av utredningarna erkänner inte det misstänkta barnet något brott och några andra utredningsinsatser utöver förhöret med det misstänkta barnet görs oftast inte.

Ett annat argument som kan anföras emot att öka antalet 31 §-utredningar handlar om behovet av en snabb reaktion när ett barn misstänks för brott. En snabb reaktion från socialtjänsten är angeläget både från motivations- och behovssynpunkt. Företrädare för socialtjänsten uppger att om de ska invänta en polisutredning innan de kallar barnet

² Personer under femton år kan omhändertas enligt LVU. En sådan åtgärd är dock knuten till en persons beteendemönster eller sociala situation, och inte till ett enskilt brott.

och föräldrarna till ett bedömningssamtal, kan det gå ganska lång tid. Detta trots att det i LUL finns ett skyndsamhetskrav när det gäller 31 §-utredningar³.

När det gäller utredningens brottsförebyggande effekt kan det common sense-mässigt framstå som möjligt att polisförhör med barn som misstänks för brott kan ha en sådan effekt. Det finns dock ingen vetenskaplig studie som undersökt frågan. Däremot finns det vetenskapliga studier som visar att enstaka interventioner med huvudsakligt syfte att skrämja barn som begått brott, till exempel genom besök på fängelse, snarare kan ha en negativ effekt (det gäller utvärderingar av den typ av verksamheter som brukar benämnas "scared straight").⁴ Det är inte orimligt att tänka sig att polisförhöret kan ha olika brottsförebyggande effekt för olika grupper av barn som begått brott. För en grupp kan det vara en "onödig" åtgärd att lägga resurser på, eftersom risken att de kommer att fortsätta att begå brott kan ses som liten. För en annan grupp, som begår brott tillsammans med andra jämnåriga och som har ett mer omfattande asocialt beteende har ett polisförhör troligen inte någon större brottsförebyggande effekt. Risken finns att de, i linje med resultaten från utvärderingarna av "scared straight", kan tycka att det är tufft att bli kallade till polisen och därigenom få en förstärkt kriminell identitet. Men man kan tänka sig att det finns en grupp barn där emellan, för vilka ett polisförhör kan bidra till att hålla dem borta från fortsatt brottslighet. Detta då under förutsättning att förhören hålls av poliser som är motiverade och lämpade för uppgiften. Empiriskt är det dock en öppen fråga i vad mån ett polisförhör kan påverka barns återfall i brott. Brå avser att gå vidare med frågan under hösten 2007 och försöka belysa den genom registerstudier från områden, där polisen ofta respektive sällan gör 31 §-utredningar.

Sammantaget visar dessa olika argument att det inte finns något entydigt svar på frågan om värdet av att polisen utreder fler av anmälningarna, där den misstänkte är ett barn under femton år, än i dag. Det enda man utifrån nuvarande empirisk kunskap kan säga är att 31 §-utredningar när barn begår brott bör användas "med förstånd". Polisen har begränsade utredningsresurser och dessa bör fördelas så bra som möjligt.

Socialtjänstens insatser centrala

Fokus för Brå:s studie har varit polisens insatser när barn begår brott. Det finns dock skäl att erinra om att den centrala aktören i sammanhanget inte är polisen utan socialtjänsten. Även om det skulle vara så att ett polisförhör kan ha en brottsförbyggande betydelse i vissa fall, är det ju ändå socialtjänsten som är den myndighet som har ansvaret för att barn som misstänks för brott får rätt insatser. Brå har tidigare studerat

³ Se 32 § LUL

⁴ Se exempelvis Petrosino, Turpin-Petrosino och Buehler 2003, eller Lipsey 1992.

vilka insatser som socialtjänsten ger till 15–17-åringar som dömts för brott. Däremot finns ingen samlad kunskap om vilka åtgärder socialtjänsten vidtar när de får in en polisanmälan om brott som rör ett barn under femton år. Den bilden skulle också behövas för att värdera om det behövs mer och tydligare insatser från samhällets sida när barn begår brott. Brå har mot den bakgrunden för avsikt att under hösten 2007 göra en studie som följer upp socialtjänstens åtgärder/insatser för barn som polisanmälts för grövre brott.

Förhör av enbart brottsförebyggande skäl ryms ej i grunderna för LUL

Om det trots allt skulle bedömas vara motiverat att polisen kan hålla förhör med misstänkta barn i terapeutiskt syfte utan att socialtjänsten ser något behov av det, krävs det att lagen justeras så att ytterligare en grund för att inleda en 31 §-utredning införs. Som lagtexten är formulerad i dag ges tillfälle att inleda 31 §-utredning endast i de fall socialtjänsten kan vara betjänt av utredningen i arbetet med att ge adekvat vård till barnet, de rent polisiära skälen för utredning och när det är av annan särskild vikt att utredning sker.

Viktigt med nationell enhetlighet när det gäller hur lagen ska tolkas...

Det finns ett tolkningsutrymme i LUL när det gäller vilken myndighet som har befogenhet att avgöra om det behövs en 31 §-utredning för att kunna bedöma barnets behov av insatser från socialtjänsten. Vissa polismyndigheter anser att socialtjänsten i varje ärende ska tillfrågas om den vill ha en utredning gjord. Vissa myndigheter anser att socialtjänsten själv får ta kontakt i de fall den önskar att en utredning ska göras. I polisområden med detta sätt att tolka lagen har socialtjänsten ibland uppfattningen att det inte är någon idé att be polisen göra en utredning; polisen prioriterar inte sådana utredningar. Slutligen finns det myndigheter (eller åtminstone delar av) som anser att polisen kan göra antagandet om utredningens betydelse för socialtjänsten, och därigenom inleda en 31 §-utredning på eget initiativ. Polisens syn på hur lagen ska tolkas i detta avseende är troligen en bidragande orsak till att andelen 31 §-utredningar varierar så mycket mellan olika polisområden. De riktlinjer som Rikspolisstyrelsen har utformat när det gäller polisens arbete med 31 § LUL⁵ ger ingen direkt vägledning i frågan. Det kan finnas skäl för polismyndigheterna i landet att ta tag i denna fråga i linje med de riktlinjer som Rikspolisstyrelsen utvecklat (se s. 21) .

⁵ Rikspolisstyrelsens författningssamling 2001:14, FAP 403-1

...Men lokal samsyn mellan polis och socialtjänst behöver också utvecklas

Vad som däremot tas upp i Rikspolisstyrelsens riktlinjer är att varje polismyndighet ska sluta avtal med socialtjänsten i kommunerna om hur man ska arbeta med 31 §-utredningar. Såvitt Brå känner till finns inga sådana myndighetsvisa avtal och det tycks också vara ovanligt inom enskilda polisområden. Den bild Brå fått är att polisen och socialtjänsten på lokal nivå oftast inte utvecklat någon gemensam hållning i frågan om när och hur en 31 §-utredning bör göras. Att en sådan saknas leder i vissa fall till frustration från bägge parter. Från både polis och socialtjänst har Brå under utredningen fått höra att den andra parten inte visar tillräckligt engagemang. Enligt Brå:s mening finns det därför skäl för Rikspolisstyrelsen att följa upp och kanske utveckla sina riktlinjer när det gäller samarbetet med socialtjänsten kring barn som misstänks för brott.

Polisens registrering av 31 §-utredningar måste bli mer enhetlig

Som det ser ut i dag saknas ofta formella beslut om att inleda eller avsluta en 31 §-utredning. För att det ska vara lättare att skapa sig en uppfattning om vad som gjorts i ett ärende är det önskvärt att beslut om inledande och avslutande av 31 §-utredningar dokumenteras. Information om på vilka grunder utredningen gjorts är också viktigt att dokumentera.

Det är också angeläget att slå fast en formell definition eller en omfattningsmässig "lägsta-nivå" för en 31 §-utredning. Ett förslag på en sådan kan vara förhör med det misstänkta barnet, och förhör med målsägande och vittnen i de fall sådana finns.

För att information om 31 §-utredningar ska vara användbar i den officiella statistiken behövs också tydliga riktlinjer för hur beslutsgrunder ska användas när barn misstänks för brott. Som det är i dag används beslutsgrunden "misstänkt under femton år" som överordnad andra beslutsgrunder, vilket får till följd att exempelvis gärningar som ej är att betrakta som brott hamnar i den officiella statistiken som uppklarade med misstänkt under femton år.

Ersättning till brottsoffer när den misstänkte är under 15 år

Möjligheterna att få ersättning från Brottsoffermyndigheten (BrOM), när man utsatts för ett brott, bör naturligtvis vara desamma oavsett vilken ålder den misstänkte gärningspersonen har. Genomgången av brottsskadeansökningar som gjorts i denna studie väcker farhågor om att personer som utsatts för brott av en minderårig missgynnas när det gäller att få brottsskadeersättning. Skillnaden i andel som beviljades brottsskadeersättning mellan ärenden där den misstänkte var under respektive över femton år uppgick till 20 procentenheter. Denna skillnad (20 procentenheter) motsvarar andelen ansökningar med misstänk-

ta under femton år som avslogs med motiveringen att utredningsunderlaget inte gav tillräcklig information. Detta tyder på att otillräckliga beslutsunderlag åtminstone kan vara en delförklaring till skillnaden i andel avslag. Enligt Brå:s mening kan det därför finnas skäl att överväga en del åtgärder som kan minska andelen avslagna ansökningar.

Här bör man dock ha i minnet att det inte rör sig om fler än 40 till 80 ansökningar per år som avslås till följd av att beslutsunderlaget är otillräckligt.

Brottsoffrets behov av klarläggande som grund för en 31 §-utredning

Det finns två sätt att angripa problemet med att ansökningar som rör misstänkta under femton år avslås på grund av bristfälligt beslutsunderlag. Det ena sättet är att förbättra beslutsunderlaget *avseende den misstänkte och vad denne har gjort sig skyldig till*. Det andra är att förbättra beslutsunderlaget kring vad offret utsatts för. Vad gäller det förstnämnda så kan det ske genom att polisen gavs möjlighet att utreda personbrott där barn under femton år som misstänks med *brottsoffrets* behov av ett klarläggande som grund. Det skulle då förutsätta en justering av § 31 LUL, så att ytterligare en grund för att inleda en utredning infördes.

Man bör dock vara uppmärksam på att en förändring av detta slag kan komma att bli resurskrävande för polisen. Det anmäls årligen cirka 5 000 fall av misshandel, olaga hot, ofredande och rån med en misstänkt under femton år. Av dessa utreds i dagsläget 20 procent, eller 1 000 ärenden⁶. Det är svårt att uppskatta hur många 31 §-utredningar som i realiteten skulle tillkomma om polisen skulle utreda alla brott mot person där det kan antas att målsäganden kan komma att begära brottskadeersättning. Man kan dock sluta sig till att det skulle röra sig om ett omfattande tillskott av utredningar. Detta för att åtgärda ett problem som i dag förekommer i cirka 40–80 ansökningar per år. Till detta kommer problemet att långt ifrån alla 31 §-utredningar leder till att det misstänkta barnet erkänner. Av LUL-utredningarna leder 40 procent inte till något erkännande⁷.

Det kan dock finnas skäl att anta att *alla* anmälningar om personbrott inte skulle behöva utredas för att ge BrOM tillräckligt underlag vid en eventuell brottskadeansökan. Det är rimligt att en hel del av de anmälningar som inte utreds inte blir utredda för att omständigheterna i fallet framstår som tillräckligt klara utan en utredning, till exempel genom att det av anmälan framgår att den misstänkte erkänner.

Bättre beslutsunderlag i anmälan i fall där 31 §-utredning inte inleds

Beslutsunderlaget *kring vad offret utsatts för* bör emellertid enligt Brå:s mening kunna bli bättre än i dag även om inte fler 31 §-utredningar

⁶ Se tabell 3 s. 26

⁷ Se tabell 8 s. 36

görs. Detta skulle exempelvis kunna ske genom att polisen i större utsträckning informerar brottsoffer om vikten av att dokumentera eventuella skador. Det skulle även kunna ske genom att polisen, även i de fall där den inte inleder en utredning enligt § 31 LUL, tar in så mycket fakta som möjligt om omständigheter kring brottet när den upprättar anmälan. I de fall polisen kommer till platsen för brottet i samband med anmälan bör den information som förstahandsinsatserna ger dokumenteras så väl som möjligt.

Tyngdpunkten främst på de objektiva rekvisiten och mindre på de subjektiva

Även om en 31 §-utredning inleds kommer många av de misstänkta under femton år inte att erkänna. När en ansökan avser ett fall där den misstänkte är över femton år krävs det i princip en lagföring för att ersättning ska utgå. Detta även om BrOM bedömer att den sökande skadats genom ett brott. Brå:s genomgång visar att BrOM i dag inte ställer fullt så höga krav på att inte bara det objektiva utan även det subjektiva rekvisitet ska vara uppfyllt för att ersättning ska utgå när den misstänkta är under femton år. I de allra flesta av de ersatta fallen fanns inget uttalat erkännande från den misstänkta barnet. Enligt Brå:s mening bör denna mindre strikta bedömning när det gäller minderåriga kunna bibehållas även om polisen genom en lagändring får möjlighet att göra fler 31 §-utredningar.

Brottsoffren bör informeras bättre om kraven för brottsskadeersättning

Den vanligaste motiveringen till avslagsbeslutet är dock inte att beslutsunderlaget är bristfälligt, utan att andra möjligheter till ersättning måste prövas innan BrOM kan besluta om brottsskadeersättning. Det tyder på att en hel del av de sökande inte känner till vad som krävs för att man ska kunna ansöka om ersättning hos BrOM. Andelen avslag med denna motivering borde kunna minska om rättsväsendet på ett bättre och tydligare sätt informerade brottsoffren om vad som krävs innan man kan ansöka om brottsskadeersättning hos BrOM.

Brottsoffer bör få korrekt information om rätten till brottsskadeersättning

Företrädare för såväl polisen som BrOM har uttryckt att informationen till brottsoffer om brottsskadeersättning ibland är bristfällig. Givetvis bör alla brottsoffer på ett korrekt sätt uppmärksammas om den rätt till ersättning som lagstiftningen ger.

Inledning

I Sverige är ett barn under femton år inte straffrättsligt ansvarigt för sina gärningar. Anledningen till detta är att ett barn inte anses ha uppnått den mognad som krävs för att förstå konsekvenserna av sina handlingar. Därför döms inte barnet för brott han eller hon begått.

Genom den officiella statistiken finns det en kunskap om flödet av anmälningar som passerar genom rättskedjan. Men brott begångna av barn under femton år passerar inte denna kedja, då de avskrivs istället för att leda till lagföring. Därför finns det i stort sett ingen information att hämta om dessa brott i den officiella statistiken.

Det finns inte heller någon direkt kunskap om hur polisen hanterar brott begångna av barn under femton år. Sverige är indelat i 21 olika polismyndigheter, och det är varje myndighets egna prioriteringar som styr hanteringen av sådana anmälningar. Lagstiftningen ger nämligen polisen möjlighet, men ingen skyldighet att utreda anmälningar med misstänkta barn under femton år, då de ändå inte kommer att leda till åtal. Någon övergripande bild av de olika polismyndigheternas prioriteringar på området finns inte i dag.

Den lagstiftning som främst reglerar hanteringen av de yngsta lagöverträdarna är lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) som infördes år 1965.⁸ De speciella reglerna som rör barn under 15 år tillkom dock inte förrän 1985⁹.

LUL har setts över och förändrats ett antal gånger genom åren, men vad gäller barn under femton år har inte så stora förändringar gjorts. Ny lagstiftning, som bland annat utvidgar rätten för polisen att använda vissa tvångsmedel, började dock gälla 1 januari år 2007.¹⁰

Det är i 31 § LUL som polisens möjligheter att utreda brott med misstänkta barn under femton år regleras.

Frågeställningar

Brå har fått i uppdrag av regeringen att, i samverkan med Rikspolisstyrelsen, kartlägga utredningar enligt 31 § LUL. I uppdraget ingår att besvara följande frågor:

1. Hur många utredningar enligt 31 § LUL genomförs?
2. På vilka grunder genomförs utredningarna?
3. Vilket innehåll och vilken kvalitet har de?
4. Vilka ändringar måste till för att information om antalet utredningar ska kunna ingå i den officiella kriminalstatistiken?

⁸ Efter utredning genom prop. 1964:10

⁹ Proposition 1983/84:187

¹⁰ Proposition 2005/06:165. Se även kapitel 2 i denna rapport.

5. Hur tillämpas reglerna för brottskadeersättning när gärningspersonen är under femton år?

Denna rapport belyser även vilka brott barn under femton år misstänks för, hur polisens hantering av anmälningar ser ut, samt om hanteringen fungerar tillfredsställande eller om den kan göras bättre. I rapporten belyses även i vilka situationer polis och socialtjänst anser att det är särskilt viktigt att en utredning enligt 31 § LUL görs.

Arbetets bedrivande

För att besvara uppdragsfrågorna har ett omfattande material samlats in från landets totalt 21 polismyndigheter. Utgångspunkten för materialet har varit samtliga anmälningar som avskrevs under jämna månader¹¹ år 2005 med beslutsgrunden ”misstänkt yngre än femton år”, samt samtliga anmälningar som avskrevs under samma tid med annan beslutsgrund men där en misstänkt person angivits med personnummer som visade att personen vid tiden för brottet ej fyllt femton år. Brå har sedan för var och en av de totalt drygt 7 000 anmälningarna från polismyndigheterna begärt in uppgifter om 31 §-utredning gjorts. I de fall sådan gjorts har Brå även begärt att få en kopia på utredningen. Utredningarna har sedan lästs och information från dem har kodats i ett antal variabler och analyserats.

Förutom det kvantitativa arbetet har även intervjuer gjorts med företrädare för socialtjänsten i fem kommuner och företrädare för polisen i de polisområden till vilka kommunerna hör.

I slutskedet av arbetet har Brå även samlat en fokusgrupp bestående av fyra poliser och två åklagare för en diskussion kring resultaten från den kvantitativa delen av undersökningen.

Diskussioner har även förts med Rikspolisstyrelsen kring frågan om den officiella kriminalstatistiken.

Begreppet barn

Under arbetet med denna rapport har diskussioner förts kring vilket begrepp som skulle användas för att benämna de personer under femton år som förekommer i det insamlade materialet. *Barn* är ett av de begrepp som varit föremål för diskussion. Vid en genomläsning av utredningar som rör brott begångna av personer under femton år känns begreppet *barn* i de flesta fall rättvisande. De begångna brotten är oftast mindre grova, ofta resultatet av ett ögonblickets ingivelse, och vinsten av brotten mycket liten eller obefintlig.

¹¹ Februari, april, juni osv.

Begreppet kan dock anses antyda en oskuldfullhet som inte känns rättvisande i andra fall, där gärningspersonen agerar med en förslagenhet eller hänsynslöshet som mer karaktäriserar ett vuxet agerande.

Mot detta talar dock det faktum att en person under femton år i alla andra sammanhang ses som ett barn, och det är därför inte rimligt att personen upphör att vara ett då det begår en brottslig handling. Brå har därför valt att använda begreppet barn för att benämna dem som är under femton år. Att kalla dem för barn ligger också i linje med FN:s barnkonvention där en person räknas som barn till dess han eller hon fyller 18 år.

Begreppet barn används i rapporten uteslutande för att benämna personer under femton år. Skälet till detta är att det enkelt ska kunna gå att urskilja denna grupp i texten i förhållande till dem som är 15 till 18 år.

Rapportens disposition

I kapitel två beskrivs den rättsliga regleringen och rekommendationer vad gäller barn som misstänkts för brott.

Därefter följer i kapitel tre en beskrivning av vilka brott barn misstänks för, samt hur stor andel av dem som utreds enligt 31 § LUL.

Kapitel fyra innehåller en beskrivning av de brott som leder till utredning och en kartläggning av innehållet i utredningarna.

I kapitel fem finns resultat från intervjuer med representanter för socialtjänst och polis samt resultatet från en fokusgruppsdiskussion med poliser och åklagare.

Det sjätte kapitlet rör reglerna kring brottskadeersättning i de fall den misstänkta personen är ett barn.

Rapportens sjunde och sista kapitel avhandlar frågan om vilka ändringar som måste till för att information om antalet utredningar ska kunna ingå i den officiella kriminalstatistiken.

När barn begår brott – reglering och rekommendationer

Som sades inledningsvis är ett barn under femton år inte straffmyndigt. Det innebär att polisen inte ska inleda en förundersökning beträffande brott som begåtts av ett barn eftersom domstolen inte kan döma till påföljd.¹² Istället kan andra typer av ingripanden från samhället än straffpåföljder bli aktuella.

Socialtjänsten kan med stöd i socialtjänstlagen (2001:453) erbjuda barnet vård på frivillig basis. Om barnet eller dess föräldrar motsätter sig sådan vård kan tvångsvård bli aktuell med stöd i lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Barn kan dock få betala skadestånd, då någon nedre gräns för att få betala sådant inte föreskrivs i skadeståndslagen (1972:207).

En utredning med stöd i 31 § LUL kan göras

Trots att barn inte kan dömas för brott kan en polisutredning ändå komma att genomföras med stöd i 31 § LUL. Där stadgas:

Kan någon misstänkas för att före femton års ålder ha begått ett brott får utredning rörande brottet inledas

- 1. om en utredning kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge,*
- 2. om det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt femton år har tagit del i brottet,*
- 3. om det behövs för att efterforska gods som har åtkommit genom brottet, eller*
- 4. om det annars är av särskild vikt att en utredning äger rum.*

Har den unge inte fyllt tolv år får utredning inledas endast om det finns synnerliga skäl.

En polisiär utredning får alltså inledas, men är inget obligatorium. I propositionen bakom lagtexten anges att polisutredningarna inte ska göras obligatoriska utan att avgörandet om en utredning ska göras ska ligga hos polisen.¹³

Sålunda kan polisens prioritering av 31 §-utredningar vara mycket olika över landet i sin helhet.

Punkten ett stadgar att polisutredning får göras om det behövs för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser. En uttrycklig begäran från socialnämndens sida om att utredning ska inledas behövs inte, utan

¹² 6 kap. 1 § brottsbalken

¹³ Prop. 1983/84:187

det räcker att polisen kan anta att den har betydelse för socialtjänstens insatser med avseende på barnet. Skälen till utredning kan då vara att han eller hon misstänks ha begått ett överlagt brott mot person och egendom; ett brott som vittnar om hög grad av hänsynslöshet eller tanklöshet i fråga om andra människors liv, hälsa eller egendom eller ett brott som i allmänhet och till sin karaktär gör det sannolikt att behov av hjälpinsatser föreligger, exempelvis narkotikabrottslighet och brott som har samband med sådan brottslighet.¹⁴ Det är i första hand barnets bästa som ska beaktas vid ställningstagandet till om en utredning skall genomföras.¹⁵

Om socialtjänsten inte önskar en utredning får dock polisen inte genomföra en sådan med stöd i första punkten. Innan socialnämnden tagit ställning till om de vill ha en utredning eller inte får polisen dock hålla förhör med barnet¹⁶.

Punkten två rör de fall då flera gärningsmän varit inblandade och man behöver utreda vem som gjorde vad. Detta är särskilt viktigt då den andra gärningspersonen är över femton år och således är straffmyndig. Åklagaren och domstolen kommer då att behöva veta vem som gjorde vad för att kunna göra en korrekt bedömning om påföljden för personen över femton år.

Punkten tre behandlar de fall då polisen behöver göra en utredning för att ta reda på försvunnet gods från exempelvis ett inbrott.

Punkten fyra stadgar att utredning kan ske om det är av särskild vikt. Punkten behandlar särskilt grova brott såsom mord och mordbrand i enlighet med förarbetena.¹⁷

Utredningen är till för att klarlägga händelseförloppet kring den brottsliga gärningen och i vilken grad barnet varit delaktigt. Utredningen syftar inte till att juridiskt fastställa gärningspersonens uppsåt eller vållande.

Beträffande barn som ännu inte fyllt 12 år ska en avvägning mellan utredningsintresset och hänsynen till barnet göras innan ett beslut om utredning tas. Även barnets mognad kan ha betydelse.

Polis och åklagare delar på ansvaret

Både polis och åklagare är behöriga att inleda utredning angående ett barns inblandning i brott. En åklagare har dock speciell juridisk kompetens och kvalifikationer för att kunna skydda och bevaka den enskildes

¹⁴ Prop. 1983/84:187 s. 17.

¹⁵ Clevesköld, L., Thunved A., Samhället och de unga lagöverträdarna, 2001, s. 65.

¹⁶ 34 § LUL

¹⁷ I propositionen som föregick lagstiftningen, Prop. 1983/84:187, anslöt sig departementschefen till Brå:s PM 1982:3 De unga lagöverträdarna. Denna skrift överensstämde med regleringen i 15 § förundersökningskungörelsen. I förarbetena till förundersökningskungörelsen, KonseljPM 1947 s. 80 f., hänvisas till situationer där en minderårig bragt någon om livet eller vållat en brandskada.

rättssäkerhet. Åklagarmyndigheten har utkommit med föreskrifter om vem som har ansvaret för utredningarna rörande barn. I enlighet med Åklagarmyndighetens författningssamling (ÅFS) 2007:4 2 § kan åklagaren överlämna till polismyndigheten att leda förundersökningen om saken är av *enkel beskaffenhet*. I bilagan till föreskriften finns en lista på vilka brott som ska betraktas vara av enkel beskaffenhet. Exempel på sådana är stöld, misshandel och skadegörelse om den inte uppkommit genom brand. Åklagaren ska också överta ledningen av förundersökningen när ett barn ska höras under förundersökningen och utsagan antas få särskild betydelse för utredningen.¹⁸

Rikspolisstyrelsens rekommendationer

Rikspolisstyrelsen har utgivit allmänna råd beträffande utredningar av brott begångna av barn¹⁹. Allmänna råd är ej bindande utan ska betraktas som rekommendationer i enlighet med 1 § författningssamlingsförordningen (1976:725). Allmänna råd meddelas för att främja en enhetlig rättstillämpning. Det finns sålunda inget absolut krav att polis och socialtjänst följer dessa rekommendationer utan andra metoder och handläggningsrutiner kan följas om de inte bryter mot de regler som stadgas i lagen.

I de allmänna råden betonas att det är av vikt av rättsäkerhetsskäl att utredningarna sker på liknande vis på alla polismyndigheter. Rikspolisstyrelsen rekommenderar att polismyndigheten träffar en överenskommelse med den berörda socialnämnden i området som reglerar i vilka fall en utredning bör ske, när nämnden själv bör göra en utredning och hur kontakterna mellan myndigheterna ska tas.

Syftet bakom polisens utredningar

Varför ska man då utreda brott begångna av barn? I prop. 1983/84:187 anges att brottslighet kan vara ett tecken på att barnets utveckling är i fara. Det är då i första hand socialtjänstens uppgift att vidta åtgärder. För att dessa åtgärder ska bli adekvata kan det vara bra att få klarlagt hur en misstänkt lagstridig handling från ett barns sida har gått till, och vilka skäl som eventuellt ligger bakom agerandet.²⁰

Lagstiftaren menar att det ligger i samhällets intresse att brott blir utredda. Dessutom kan det finnas en preventiv effekt i att en utredning kommer till stånd. Om ett barn har bragt någon om livet eller vållat en brandskada är det av stor vikt att fastställa exempelvis dödsorsaken

¹⁸ ÅFS 2007:4, 8 §.

¹⁹ Rikspolisstyrelsens författningssamling 2001:14, FAP 403-1

²⁰ Prop. 1983/84:187 s. 1.

eller brandens uppkomst. Utredningar av barns brott kan också vara avgörande i de frågor av försäkringsjuridisk art som kan uppkomma.²¹

Hur och när inleds en 31 § –utredning?

Formellt inledande av utredning

Det finns ingen författningsreglerad skyldighet för polisen att dokumentera ett beslut om att inleda utredning enligt 31 § LUL.²² Polisen bör dock dokumentera sådana beslut på samma sätt som man dokumenterar beslut om att inleda förundersökning i enlighet med 1a § förundersökningskungörelsen.²³ I de fall där ett brott redan vid anmälan är erkänt och det inte råder några tvivel om den misstänktes skuld behöver i regel ingen vidare polisutredning ske om inte den misstänktes identitet behöver fastställas. I de situationer då brottet är ”erkänt och klart” vid anmälningstillfället brukar polisen anteckna detta i anteckningsfältet på polisanmälan.²⁴ Sådana ärenden kan överlämnas direkt till socialnämnden.

Polisen kan när den anländer till en brottsplats vidta *långtgående förstahandsåtgärder* i enlighet med 23 kap. 3 § 3 st. rättegångsbalken, exempelvis förhöra inblandade och vittnen.²⁵ I enlighet med 23 kap. 8 § rättegångsbalken kan polisen vidta *primäråtgärder*, exempelvis tvinga ett barn som befinner sig på en plats där ett brott förövats att följa med till ett förhör som hålls omedelbart efter att brottet förövats. Reglerna syftar till att polisen ska vidta så mycket av utredningsarbetet som möjligt när den befinner sig på brottsplatsen.

Begränsade rättigheter att använda tvångsmedel

Förhör

En 31 §-utredning innehåller typiskt sett en beskrivning av händelseförloppet kring den brottsliga gärningen. Det vanligaste är att detta sker genom förhör av målsägande, vittnen och med det misstänkta barnet. Förhör med barn bör hållas av en person med särskild fallenhet för uppgiften i enlighet med 32 § 3 st. LUL. Lagen stadgar också att föräld-

²¹ Prop. 1983/84:187 s. 15.

²² Clevesköld, L., Thunved A., Samhället och de unga lagöverträdarna, 2001, s. 64.

²³ Clevesköld, L., Thunved A., Samhället och de unga lagöverträdarna, 2001, s. 64.

²⁴ Att en person erkänner brottslig gärning har givetvis ingen betydelse mer än att man i en följande process kommer att använda sig av erkännandet som en del av bevisningen. I svensk processrätt reglerar omedelbarhetsprincipen att endast information som framkommer under huvudförhandlingen är information som domstolen skall ta ställning till.

²⁵ Innan förundersökning hunnit inledas, får polisman hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder som är av betydelse för utredningen. Se även 3a § förundersökningskungörelsen (1947:948).

rar eller barnets vårdnadshavare omedelbart ska underrättas om att en utredning med stöd i 31 § LUL har inletts samt kallas till de förhör som hålls med barnet.²⁶ Likaså ska socialnämnden omedelbart underrättas om att utredningen har inletts och en företrädare för socialtjänsten ska närvara vid förhör om det inte möter hinder.²⁷ Innan socialnämnden har yttrat sig om betydelsen av en utredning i enlighet med 31 § 1 st. LUL får endast ett förhör hållas med barnet – inga andra åtgärder får vidtas om inte särskilda skäl finns. Ett barn är inte skyldigt att stanna kvar för ett förhör längre än tre timmar, alltså hälften så lång tid som gäller för en person över femton år. Om det är av synnerlig vikt för utredningen är dock barnet skyldigt att stanna kvar i ytterligare tre timmar för förhör.²⁸

Envarsgripande

I enlighet med 35 § LUL kan vem som helst, även privatpersoner, gripa barn som begått brott. Förutsättningarna är dock att fängelse kan följa på brottet och att barnet anträffas på bar gärning eller på flykt från brottsplatsen. Om en väktare, en privatperson eller en butiksanställd griper ett barn måste det överlämnas till närmaste polis skyndsamt.

Hämtning

Ett barn kan, om det utan giltig orsak inte inställer sig till ett förhör, hämtas till förhöret. Hänsyn ska tas till barnets ålder och mognad, och regeln bör användas med stor restriktivitet. Hämtning bör undvikas så långt det är möjligt och helst ske utan hjälp av uniformerad polis.²⁹ Fler detaljerade bestämmelser kring hämtning finns i 23 kap. rättegångsbalken.

Andra möjliga tvångsmedel är beslag, husrannsakan och kroppsvisitation

Om det finns särskilda skäl kan också mer ingripande tvångsåtgärder vidtas mot ett barn. Enligt bestämmelserna i 36 § LUL kan beslag, husrannsakan och kroppsvisitation företas.³⁰ Reglerna om häktning, anhållande, kvarstad och reseförbud som återfinns i 24–26 kap. rättegångsbalken får inte användas mot barn.

Ny lagstiftning från den 1 januari 2007

Från och med den 1 januari 2007 utökades polisens befogenheter att använda sig av tvångsmedel mot barn. Polisen fick då även rätt att foto-

²⁶ 33 § LUL. Se även 23 kap. 10 § 4 st. rättegångsbalken (1942:740).

²⁷ 34 § LUL.

²⁸ Se 23 kap. 9 § 2 st. rättegångsbalken.

²⁹ Prop. 1983/84:187 s. 22.

³⁰ Se även 27 kap. samt 28 kap. rättegångsbalken.

grafera och ta fingeravtryck av barn som misstänks för brott om det finns särskilda skäl att göra det.³¹ I samband med dessa förändringar utökades också möjligheten för barn att få ett juridiskt biträde.³²

³¹ Lagstiftningen innebar en förändring av 36 § LUL.

³² Lagstiftningen genom tillkomst av 32 a § LUL.

Anmälda brott med misstänkta barn

Då barn som begår brott varken döms i domstol eller lagförs genom åklagarbeslut, vet man inte så mycket om dem. Den officiella kriminalstatistiken är inte heller konstruerad för att fånga upp och beskriva den registrerade brottsligheten bland barn. Det enda som redovisas är hur många anmälda brott som klaras upp varje år med beslutsgrunden ”Misstänkt yngre än femton år”; nära 14 500 brott klarades upp år 2005 på detta sätt. Då statistiken redovisar uppklarade brott och inte personer går det inte att utläsa hur många barn som misstänkts ha begått brotten. Förändringar i statistikföringen under åren 2000 till 2003 har också medfört att det inte finns någon obruten tidsserie för att beskriva utvecklingen över tid.

I statistiken skiljer man mellan personuppklarade och tekniskt uppklarade brott. Ett personuppklarat brott innebär att en åklagare beslutat att väcka åtal, utfärda strafföreläggande eller meddela åtalsunderlåtelse. Tekniskt uppklarade brott är exempelvis de fall där det inte finns anledning att anta ett brott har begåtts, den anmälda gärningen inte bedömts vara ett brott, samt de fall där det finns en misstänkt gärningsperson, men han eller hon inte är femton år fyllda. Rena fel i form av dubbelregistreringar avskrivs också som tekniskt uppklarade.

Tre felkällor identifierade

På goda grunder kan man anta att beslutsgrunden ”Misstänkt yngre än femton år” ibland är överordnad de andra beslutsgrunderna för tekniskt uppklarade brott. Så länge det finns en misstänkt gärningsperson under femton år använder man den beslutsgrunden, och behöver då inte fundera på om det finns skäl att anta att ett brott begåtts, eller om gärningen över huvud taget är brottslig.

En jämförelse med hur beslutsgrunderna används när det gäller brott som femtonåringar misstänktes för år 2005, visar att 60 procent av brotten redovisades som personuppklarade, 27 procent avskrevs som ouppklarade och 13 procent avskrevs som tekniskt uppklarade. Om man antar att motsvarande gäller för brott med barn som misstänkta innebär det att nära 2000 brott skulle avskrivas som tekniskt uppklarade med annan beslutsgrund än ”misstänkt yngre än femton år”, det vill säga för att det inte finns anledning att anta att något brott begåtts, att gärningen inte är något brott, dubbelregistrering etc.

Ytterligare en omständighet som grumlar bilden av barns brottslighet är det faktum att i de fall ett barn misstänks för brott tillsammans med en person över femton år, och den straffmyndiga personen åtalas för brottet eller emottar ett strafföreläggande eller en åtalsunderlåtelse, redovisas inte uppklaringsbeslutet ”misstänkt yngre än femton år” över

huvud taget. Detta beror på att endast ett beslut redovisas per brott och redovisningen sker efter en huvudbeslutsprincip med rangordningen åtalsbeslut, strafföreläggande, åtalsunderlåtelse samt övriga beslut.

Till detta kommer också de brott med misstänkta barn, som avskrivits med andra beslutsgrunder än ”misstänkt yngre än femton år”. Hur många de är vet man inte då de inte särredovisas i den officiella kriminalstatistiken.

Sammanfattningsvis kan man säga att den officiella kriminalstatistiken inte är en fullgod kunskapskälla om man vill skapa sig en uppfattning om barns brottslighet.

Nära 19 000 barn misstänktes år 2005

För att få en bättre uppfattning om brottsligheten bland barn har Brå därför sammanställt ett material bestående av samtliga anmälningar som avskrevs under jämna månader³³ år 2005 med beslutsgrunden ”misstänkt yngre än femton år”. Dessa har kompletterats med anmälningar som avskrevs under samma tid med annan avskrivningsgrund, men där en misstänkt person angivits med personnummer, och som vid tiden för brottet ej fyllt femton år.

De totalt drygt 7 000 anmälningarna har skickats till landets polismyndigheter och där kompletterats med uppgifter om hur många misstänkta personer under respektive över femton år som varje anmälan omfattar.

Som framgår av tabell 1 angav polismyndigheterna att nära 9 400 barn misstänktes för brott i de drygt 7 000 anmälningarna som Brå:s förfrågan omfattade.

Tabell 1. Antal anmälningar som avskrivits under jämn månad år 2005, samt antal misstänkta personer under respektive över femton år som anmälningarna omfattar.³⁴

Totalt antal anmälningar	7 145
Misstänkta personer under femton år	9 361
Misstänkta personer över femton år	955

Om man från tabell 1 skattar uppgifterna till helår innebär det att drygt 18 700 barn misstänktes för brott under år 2005. Misstänkta för att ha begått brott tillsammans med dessa fanns 1 900 personer över femton år.

³³ Februari, april, juni osv.

³⁴ I fyra procent av ärendena (318 st.) har polismyndigheterna inte uppgivit antal misstänkta personer. När det totala antalet misstänkta personer skattades ersattes detta bortfall med medelvärdet.

Nära hälften är fjorton år

I det material som insamlats från landets polismyndigheter har myndigheterna endast angivit antalet personer över respektive under femton år som misstänkts i varje anmälan. För att få en uppfattning om hur åldersfördelningen ser ut bland de misstänkta barnen får man istället använda det ursprungliga registermaterialet, som består av alla anmälningar med beslutsgrunden "misstänkt yngre än femton år" samt alla anmälningar med annan beslutsgrund men med en misstänkt person som vid tiden för brottet var under femton år. Ett problem med det är dock att det i anmälningarna med beslutsgrunden "misstänkt yngre än femton år" finns ett antal personer som det saknas personnummer för, vilket innebär att det för dessa inte går att bestämma en ålder. Totalt går det dock att bestämma åldern för knappt 15 000 personer i materialet. Åldersfördelningen för dem presenteras i tabell 2.

Tabell 2. Åldersfördelning vid brottstidpunkten, bland de personer i Brå:s ursprungsmaterial som det finns personuppgifter för.

(n=14 911)	Andel i procent
Fjorton år	45
Tretton år	29
Tolv år	13
Elva år eller yngre	13

Stöld/snatteri i särklass vanligast

I tabell 3 presenteras de vanligaste brottsrubriceringarna bland anmälningar från år 2005 med misstänkta barn. Värt att notera är att dessa rubriceringar gjorts av polisen i samband med anmälan, och i och med att de misstänkta är barn kommer inte rubriceringarna att prövas i domstol. I de fall den initiala rubriceringen inte är korrekt, kommer den alltså inte att korrigeras i ett senare skede.

Många av anmälningarna omfattar flera brott. Detta medför att en anmälan kan finnas på flera rader i tabellen nedan.

Tabell 3. Olika brottsrubriceringars förekomst i anmälningar, antal och andel i procent av totalt antal anmälningar.

	Antal	Andel
Stöld eller snatteri	3 177	45
Misshandel	1 442	20
Skadegörelse	825	12
Olaga hot	628	9
Ofredande	373	5
Kniv-/vapenbrott	202	3
Inbrottsstöld	201	3
Mordbrand/allmänfarlig vårdslöshet	121	2
Rån (även grovt)	118	2
Tillgrepp av fortskaffningsmedel	89	1
Olovlig körning	79	1
Ärekränkning	68	1
Narkotikarelaterade brott	43	1
Grov misshandel	35	1

Som framgår av tabell 3 förekommer stöld eller snatteri i nära hälften av anmälningarna. En dryg femtedel omfattar misshandel och drygt var tionde rör skadegörelse. Grövre brott som mordbrand, rån och grov misshandel förekommer i mindre utsträckning.

Vad gäller kniv- och vapenbrotten kan nämnas att en omyndig person som innehar ett så kallat Soft Air Gun (effektbegränsat målskyttevapen som skjuter iväg plastkulor) gör sig skyldig till vapenbrott. Bland 31 §-utredningarna som analyserats och presenteras i nästkommande kapitel är det vanligt att utredningar rörande vapenbrott gäller just sådana vapen.

Samma typ av brott som hos femtonåringar

En jämförelse med vilka brott personer som är femton år misstänks för, visar att det i stort sett rör sig om samma sorts brott som hos personer under femton år. Exempelvis misshandel utgör en knapp femtedel av brotten hos de båda grupperna. Majoriteteten av femtonåringarna har begått misshandel mot en man, oftast någon de är bekant med. Majoriteteten av den yngre gruppen har istället begått misshandel mot barn 7–14 år, även här är det vanligast att de är bekanta med offren. I brottskods-sammanhang räknas någon som man från femton års ålder. När någon ur de båda grupperna misstänks för misshandel är det med andra ord ofta av en bekant i samma ålder.

Det finns dock två typer av brott som femtonåringarna oftare misstänks för än den yngre gruppen: olovlig körning och brott mot narkotikastrafflagen. Av de brott femtonåringar misstänks för består sjutton procent av olovlig körning; motsvarande andel hos den yngre gruppen

är en procent. Fyra procent av de brott femtonåringarna misstänks för är brott mot narkotikastrafflagen; motsvarande andel hos den yngre gruppen är en halv procent.

En förklaring till de anmärkningsvärda skillnaderna vad gäller olovlig körning finns sannolikt i det faktum att man gör sig skyldig till just olovlig körning om man framför en trimmad moped och inte har körkort för motorcykel.

Vad gäller narkotikabrotten kan en förklaring ligga i det faktum att polisen inte har befogenhet att drogtesta personer under femton år, och att den åtta gånger större andelen misstänkta bland femtonåringar till viss del speglar detta faktum.

Fördelningen av brott som beskrivs ovan framträder även i självrapporteringsstudier där femtonåringar tillfrågas om vilka brott de begår.³⁵

³⁵ Se Brå-rapport 2006:7, Ungdomar och brott åren 1995–2005

Anmälningar som leder till utredning

Oklarheter finns kring 31 §-utredningar

I den förfrågan Brå gjorde till landets polismyndigheter kring de drygt 7 000 anmälningarna med misstänkta barn, ingick även att för varje anmälan redogöra för om någon utredning enligt 31 § LUL genomförts. I de fall en sådan gjorts instruerades polismyndigheterna att sända en kopia av utredningen till Brå. Av det inkomna materialet och de många kontakter med polismyndigheter som uppstod i samband med datainsamlingen framkom att det finns en hel del oklarheter kring när en 31 §-utredning ska anses inledd.

- Samma utredningsinsatser som vanligen sker i 31 §-utredningar, det vill säga förhör med en eller flera misstänkta, kan polisen även vidta utan att det rör sig om en 31 §-utredning. I de fall en förundersökning först inleds, och en person under femton år senare misstänks för brott, genomför man även förhör med den misstänkte inom ramen för förundersökningen. Om man sedan betraktar det som en 31 §-utredning eller som en del av en förundersökning varierar mellan polismyndigheter. Förhör med misstänkta barn kan också hållas inom ramen för så kallade långtgående förstahandsåtgärder³⁶.
- I drygt hälften av de inkomna utredningarna går det inte att utläsa huruvida något beslut tagits att utreda enligt 31 § LUL. I resterande fall finns det oftast ett beslut att inleda en utredning, taget av polisen, men ibland även av åklagare. I en femtedel av dem finns dock endast ett beslut från åklagare att avsluta en 31 §-utredning. Att det är svårt att få en uppfattning om, och när, en utredning gjorts vittnar det faktum om att i vissa fall har anmälningar inkommit där varken beslut om utredning eller någon utredningsinsats går att finna. Några närpolisområden har skickat in kopior på samtliga akter, oavsett om någon utredningsinsats gjorts eller ej. *Brå har därför i denna undersökning definierat en 31 §-utredning så att det antingen måste finnas ett beslut om utredning, eller minst en utredningsinsats i form av ett förhör med den misstänkta personen.* De inkomna fall som inte motsvarar denna definition av en 31 §-utredning har sorterats bort.

³⁶ 23 kap. 3 § 3 st. rättegångsbalken

- Vissa polismyndigheter har uppfattningen att en 31 §-utredning är knuten till en person och andra att en utredning är knuten till en anmälan. Detta har inneburit att en del myndigheter rapporterat in att en (1) 31 §-utredning gjorts i varje utredd anmälan oavsett hur många personer under femton år som förhörts. Andra myndigheter har istället angivit det antal personer som förhörts.

Stor variation i andel utredda anmälningar

Som framgår av tabell 4 görs i genomsnitt en 31 §-utredning i knappt var femte anmälan. Variationen i andel utredda anmälningar är dock stor mellan myndigheterna, från drygt hälften i Kronobergs län till tre procent i Örebro län.

Tabell 4. Totalt antal anmälningar, antal och andel utredda anmälningar, per polismyndighet jämn månad år 2005.

Polismyndigheten	Antal anmälningar	Antal utredda	Andel utredda
Kronobergs län	88	48	55
Västmanlands län	287	122	43
Gotlands län	81	33	41
Västra Götalands län	1 112	391	35
Blekinge län	74	25	34
Hallands län	157	54	34
Uppsala län	211	61	29
Kalmar län	134	28	21
Skåne län	938	188	20
Norrbottens län	144	27	19
Östergötlands län	366	52	14
Södermanlands län	295	39	13
Västerbottens län	194	24	12
Västernorrlands län	198	24	12
Värmlands län	187	18	10
Stockholms län	1 538	147	10
Gävleborgs län	222	17	8
Jönköpings län	205	15	7
Dalarnas län	184	11	6
Jämtlands län	87	3	3
Örebro län	267	9	3
Hela landet	6 969	1 336	19

Man skulle kunna tänka sig att arbetsbelastningen hos myndigheten är en faktor som påverkar andelen 31 §-utredningar, och att ju fler anmälningar med misstänkta barn en myndighet handlägger, desto mindre

andel hinner man utreda. Något sådant samband finns dock ej³⁷. En jämförelse mellan Kronobergs och Jämtlands län illustrerar detta tydligt. De båda myndigheterna har ungefär samma antal anmälningar under perioden, men medan den ena myndigheten utreder mindre än var tjugonde anmälan, utreder den andra nära hälften.

Som beskrivits tidigare kan dock samma utredningsinsatser inom ramen för långtgående förstahandsåtgärder ha gjorts i anmälningar där 31 §-utredning ej skett. Man kan därför inte utifrån tabell 4 sluta sig till att lika mycket information inte finns kring de anmälningar som ej utretts enligt 31 § LUL.

Hur vanligt är det att man utreder vissa typer av brott?

Vissa typer av brott utreds enligt 31 § LUL i större utsträckning än andra. Vad gäller de mindre allvarliga brotten ofredande och stöld eller snatteri, utreds omkring var sjunde anmälan, medan mer allvarliga brott som grov misshandel och narkotikarelaterade brott utreds i större utsträckning. Det brott som utreds i störst utsträckning är rån. Vad gäller detta brott utreds drygt sex av tio anmälningar.

Tabell 5. Olika brottstypers förekomst i anmälningar, antal utredda enligt 31 § LUL samt andel utredda av totalt inom respektive brottstyp.

	Antal anmälningar	Antal utredda	Andel utredda
Rån (även grovt)	118	72	61
Inbrottsstöld	201	96	48
Grov misshandel	35	16	46
Tillgrepp av fortskaffningsmedel	89	37	43
Narkotikarelaterade brott	43	16	37
Mordbrand/allmänfarlig vårdslöshet	121	28	24
Kniv-/vapenbrott	202	43	23
Skadegörelse	825	178	22
Olaga hot	628	117	19
Misshandel	1 442	264	18
Stöld eller snatteri	3 177	471	15
Ofredande	373	47	13
Ärekränkning	68	7	10
Olovlig körning	79	6	8

Vissa brott kan tyckas utredas i ganska liten utsträckning i förhållande till dess grovhet. Exempel på sådana är grov misshandel och rån som inte utreds i drygt hälften respektive en dryg tredjedel av fallen. Denna omständighet gjorde att Brå – för att få en bättre uppfattning om hän-

³⁷ En korrelationskoefficient (Pearsons) ger sambandet $-0,02$, det vill säga obefintligt.

delserna – kompletterade datainsamlingen med fritextfälten³⁸ i de anmälningar om grov misshandel och rån där polismyndigheterna uppgivit att de inte gjort någon 31 §-utredning. Av totalt 19 anmälningar om grov misshandel gick det att få fram fritexten i 16 fall. Av 44 anmälningar om rån har 38 granskats.

En genomgång av fritexterna för brott som anmälts som grov misshandel visade att hälften i realiteten inte inrymde något fall av grov misshandel. I fem av anmälningarna beskrivs händelsen i fritexten som ett försök alternativt en förberedelse till grov misshandel och i dessa fall har alltså inte målsäganden utsatts för våld i fysisk mening. I två anmälningar beskrivs händelsen som att den utpekade har kastat ett föremål som träffat målsäganden. I dessa två fall är det ytterst oklart om det funnits något uppsåt och det är tveksamt om det går att beskriva gärningen som *livsfarlig, hänsynslös eller rå*. Den återstående anmälan handlar visserligen om våld i fysisk mening, men händelsen beskrivs som ett slagsmål mellan den utpekade och målsäganden och av de uppgifter som finns framgår inte något som tyder på att det handlar om en grov misshandel.

Av de åtta anmälningar som rör sig om misshandel som kan betraktas som grov är det två som rör våld inom familj. I ett av dessa framkommer av fritexten att den misstänkte har kontakt med Barn- och ungdomspsykiatri och han bedöms i samband med det inträffade vara i behov av akut vård och förs till Barn- och ungdomspsykiatri av polisen. Att det inte görs en utredning i detta fall ter sig naturligt då det står helt klart vem som begått brottet och personen redan har en insats från samhället. I det andra fallet som rör våld inom en familj lämnar målsäganden och övriga familjemedlemmar så mycket information rörande bakgrund och orsaker till det inträffade att vidare polisutredning inte torde kunna tillföra något. I de sex återstående anmälningarna har polisen inte inlett en utredning enligt 31 § LUL trots att det dels rör sig om mycket allvarlig brottslighet med omfattande personskador som följd, dels att det fanns åtminstone en person som misstänktes för varje brott. I dessa fall finns det ej något angivet i fritexten som ger svar på varför man inte inlett en utredning.

Fler barn under tolv år bland de outhämda rånen

Av de totalt 44 anmälningar om rån under jämna månader år 2005, där 31 §-utredning inte gjorts, härrör 38 stycken från polismyndigheterna i Stockholm, Västra Götaland och Skåne. Fritexterna i dessa har studerats på samma sätt som anmälningarna om grov misshandel.

En genomgång av dem visar att det i samtliga fall utom ett rör sig om personrån. I de flesta av dessa rånar gärningspersonen en jämnårig på det han eller hon råkar ha på sig. Det vanligaste tillgripna godset är

³⁸ När en polisanmälan förs in i polisens datasystem Rationell Anmälningsrutin (RAR), finns ett fritextfält där händelseförloppet kring brottet kan beskrivas.

mobiltelefoner och kontanter. I några fall har även cyklar tillgripits. Generellt skiljer sig inte dessa 38 rån i någon större utsträckning från de rån där 31 §-utredning gjorts.

I 22 av de studerade anmälningarna har inget våld använts. I dessa fall har gärningspersonen eller personerna tilltvingat sig gods genom hot om våld. I de 16 anmälningar där gärningspersonen använt våld vid rånet finns ett fall där målsäganden utsatts för mycket kraftigt våld och förts till traumaenheten på ett närliggande sjukhus. I resterande anmälningar framgår det i ungefär hälften av fallen att målsäganden har mindre allvarliga skador efter våldet, såsom skrubbsår, blåmärken, bulor etc. I resterande hälft finns antingen angivet i fritexten att målsäganden inte har några synliga skador, eller så nämns inte sådana över huvud taget.

Finns det då något som skiljer de outredda rånen från de utredda? Två skillnader går att finna i fritexterna.

För det första är andelen misstänkta personer under tolv år högre bland de outredda. I sex av 38 outredda anmälningarna finns en misstänkt under tolv år. Motsvarande uppgift för de utredda anmälningarna är endast två av 72 anmälningar. Förklaringen är att lagstiftningen kräver att det ska finnas synnerliga skäl för att en 31 §-utredning ska få inledas om den misstänkte är under tolv år.

För det andra saknar åtta av de 38 anmälningarna uppgifter om en misstänkt person. Vissa anmälningar innehåller endast ett signalement på gärningspersonen, vissa innehåller uppgifter om vad gärningspersonen heter i förnamn, vilket område han eller hon uppgivits bo i och liknande. I dessa fall är det osäkert om det över huvud taget finns någon som kan misstänkas för brottet, och därigenom bli föremål för en 31 §-utredning. Det fall som nämnts ovan där målsäganden utsatts för mycket kraftigt våld är ett sådant. Varför beslutsgrunden ”misstänkt yngre än femton år” använts för att avskriva dessa anmälningar går ej att klargöra.

De outredda anmälningar om rån där det misstänkta barnet är under tolv år och de där det inte finns någon misstänkt person angiven utgör en tredjedel av samtliga outredda anmälningar. Varför resterande två tredjedelar ej utretts går ej att svara på.

Utredningarna görs oftast för att tillgodose socialtjänstens behov

När ska då en 31 §-utredning genomföras? 31 § LUL anger fyra olika tillfällen då en utredning får inledas.

Som sagts tidigare får för det första en utredning inledas om den kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den misstänkte. Hur kommunikationen fungerar mellan polis och socialtjänst med avseende på 31 §-utredningar skiljer sig mellan olika myndigheter och socialtjänsten i olika kommuner. På vissa ställen skickar polisen en förfrågan om utredning i varje enskilt fall. På andra skickar

man kopior på samtliga anmälningar och utgår från att socialtjänsten återkommer om den vill ha en utredning till stånd.

Det andra och tredje tillfället då en 31 §-utredning får inledas är polisiära utredningsskäl, det vill säga då man vill klarlägga om någon straffmyndig person deltagit i brott eller om man efterforskar tillgripet gods.

Vad gäller den sista punkten i 31 § LUL ger förarbetena som exempel på situationer där det är av särskild vikt att utredning äger rum, dödligt våld och mordbrand, det vill säga utomordentligt allvarliga och åtminstone vad gäller dödligt våld ytterst ovanliga brott.

I tabell 6 redovisas vilka skäl för utredning som polismyndigheterna anger i det material som Brå samlat in.

Tabell 6. Skäl som angivits för att genomföra 31 §-utredningar, andel i procent av totalt antal utredningar.

n= 1 336	Andel
Utredningen kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge.	49
Utredningen behövs för att klarlägga om någon som har fyllt femton år har tagit del i brottet.	16
Utredningen behövs för att efterforska gods som har åtkommit genom brottet.	3
Om det annars är av särskild vikt att en utredning äger rum.	6
Går ej att utläsa av utredningen/ej ifyllt.	27

Som framgår av tabell 6 är det vanligast att polisen genomför en 31 §-utredning för socialtjänstens skull; i drygt hälften av utredningarna anför polisen detta skäl till att utredningen gjorts.

I en fjärdedel av utredningarna har den som ansvarat för att skicka in uppgifterna till Brå inte kunnat utläsa orsaken till att utredningen gjorts. Detta hänger samman med det faktum att det är svårt att i dokumentationen finna beslut på att en utredning över huvud taget ska genomföras. En knapp femtedel av utredningarna har genomförts av polisiära skäl, majoriteten av dessa för att utreda om någon person över femton år tagit del i brottet. Sex procent av utredningarna uppges ha gjorts då det varit av "särskild vikt". I förarbeten till lagen nämns dödligt våld och vållande till brandskada som exempel på när det är av särskild vikt. Av de utredningar där det angivits att det är av särskild vikt att utredning görs består hälften av snatteri/stöld. Misshandel och skadegörelse är också vanliga brott. Varför man i dessa fall angivit "särskild vikt" som grund för utredning är svårt att svara på.

Brotten i de utredda anmälningarna

Vilka konkreta handlingar döljer sig då bakom brottskoderna i de anmälningar med misstänkta barn som leder till 31 §-utredning?

Snatteri/stöld

Även om det inte är lika vanligt jämfört med bland samtliga anmälningar med ett misstänkt barn, är snatteri/stöld likafullt det i särklass vanligaste brottet bland utredda anmälningar. En dryg tredjedel av de utredda anmälningarna rör snatteri/stöld. Vanligt bland dessa är att stölden/snatteriet skett i en butik och att det tillgripna godset består av gods. Andra exempel på gods är smink och kläder.

Misshandel

Precis som bland samtliga anmälningar är misshandel och skadegörelse de andra och tredje vanligaste brotten bland utredda anmälningar. Vad gäller misshandel sker många av de anmälda brotten i skolmiljö. I vissa av dessa beskrivs händelsen mer som slagsmål mellan två lika aktiva personer, där det faktum att den ena personen är målsägande och den andra misstänkt mer beror på vem som för tillfället är i överläge när slagsmålet uppmärksammas av en lärare. Några anmälningar om misshandel är motanmälningar till andra, där målsäganden är misstänkt och vice versa. I fall som mer kan beskrivas som slagsmål är det ofta rektor eller annan representant för skolan som anmäler händelsen. Det förekommer att anmälaren anger skolpolicy som skälet till anmälan.

I andra misshandelsfall i skolmiljö beskrivs situationer av ren mobbning där det inte råder några tvivel om att våldet ensidigt är riktat mot målsäganden. I sådana fall är det också vanligt att målsäganden själv eller dennes föräldrar anmäler händelsen.

Det finns också exempel på misshandel i andra miljöer än skolan. Ofta rör det sig då om andra platser där ungdomar brukar vistas.

Skadegörelse

Bland skadegörelsebrotten är klotter vanligt. I dessa fall rör det sig inte om någon tidskrävande och välplanerad graffitimålning, utan ett mer planlöst kladdande av så kallade "tags". Det är inte ovanligt att sådant klottrande sker på skolområden.

Exempel på andra fall av skadegörelse är rena "pojkestreck" som att kasta smällare i brevlådor eller klippa sönder ljusslingor i trädgårdar i juletid. Det finns också exempel på mer kostsam vandalisering som sönderslagna busskurer, parkeringsautomater och dylikt.

Mordbrand/allmänfarlig vårdslöshet

Vad gäller mordbrand och allmänfarlig vårdslöshet så begås sådana brott relativt ofta i områden runt skolor eller fritidsverksamheter och där ungdomar vanligen håller till. I ungefär hälften av fallen handlade det om oaktsamhet där gärningspersonen eller gärningspersonerna inte hade förstått faran, men för övriga fall rörde det sig om uppsåt att tänka på även om de i vissa fall inte hade förstått hur stora konsekvenserna skulle bli.

Det stora flertalet av gärningspersonerna är pojkar, men i några fall rör det sig om flickor. Det tycks vara vanligt att brottet har begåtts tillsammans med andra kamrater där en eller flera är aktiva. Det rör sig främst om plötsliga infall med lek av tändstickor eller tändare, men även mer planerade brott förekommer där tillbehör som exempelvis bensin eller kemikalier har använts. Skadornas omfattning varierar från i princip inga alls till omfattande skador på byggnader. Inte i något fall har det förekommit personskador.

Rån

Rån är i stort sett uteslutande personrån. Vanligt är att man rånar någon jämnårig på en mobiltelefon. Sådana rån sker ofta på dagtid, och ofta sker de utan att gärningspersonen tillgriper våld. I vissa fall räcker det med att han (i de allra flesta fall är gärningspersonen en pojke) skryter om hur farlig han är, och vad han varit kapabel att göra tidigare mot personer som inte gjort som han velat. I andra fall uttalas direkta hot om våld, ibland uppbackade av insinuationer om att gärningspersonen bär kniv. I några fall drar även gärningspersonen fram en kniv och visar för sitt offer.

Det förekommer även fall där två eller flera rånare misshandlar sitt offer innan de plockar av honom mobiltelefon eller plånbok (i de flesta fall är även målsäganden en pojke).

Inbrottsstöld

Tre vanliga typer av inbrottsstöld bland de 31 §-utredda anmälningarna är inbrottsstöld i skola, sommarstuga och förråd. Av dessa är inbrottsstölderna i skola av mer planerad karaktär, där man sedan tidigare har kännedom om lokaler och hur man bereder sig tillträde till dem. Exempel på gods vid sådana inbrott är datorer.

Inbrottsstölderna i sommarstugor och förråd framstår istället ofta som ögonblickets ingivelser, utförda utan någon direkt planering. I dessa fall utgörs ofta det tillgripna godset av småsaker utan något direkt värde.

Inbrottsstölderna ur olika typer av fordon förekommer också. Likaså ur garage där man tillgriper mopeder.

Inte lika vanligt, men förekommande dock, är inbrottsstölderna ur kiosker, livsmedelsbutiker och liknande.

Utredningarnas innehåll och kvalitet

Som framgick av tabell 6 har landets polismyndigheter uppgivit att de gjort 31 §-utredningar i 1 336 ärenden under de sex månaderna. Som nämnts tidigare visade det sig dock att ett antal inskickade ärenden inte innehöll vare sig någon 31 §-utredning eller beslut om sådan. Dessa

totalt 183 ärenden har sorterats bort vid inkodning, och endast 1 153 utredningar har analyserats.

En av uppdragets frågor rör vilket innehåll och vilken kvalitet utredningarna håller. För att besvara den frågan har Brå studerat de inkomna utredningarna utifrån följande aspekter:

- Vilka utredningsinsatser har vidtagits?
- Har föräldrar varit närvarande vid eventuella förhör med misstänkta barn?
- Har någon representant för socialtjänsten varit närvarande?
- Om något misstänkt barn delgivits misstanke om brott, erkänner barnet brottet?

Vårdnadshavaren med under förhöret i sju av tio fall

I de inkomna utredningarna har förhör med minst ett misstänkt barn hållits i nio av tio utredningar. I resterande utredningar finns endast ett beslut om 31 §-utredning. Vad gäller dessa drygt 100 anmälningar, som egentligen inte utretts och där det endast finns ett beslut om utredning, härrör en tredjedel från samma myndighet, och majoriteten av dem från samma närpolisområde.

Tabell 7. Förekomst av olika typer av förhör i 31 §-utredningar, andel i procent av samtliga utredningar.

	Andel
Förhör med minst ett misstänkt barn	90
Förhör med målsäganden	35
Förhör med vittnen	30

Av samtliga genomförda förhör med misstänkta barn framgår det i sju av tio fall att den misstänktes vårdnadshavare deltagit under förhöret, och i tre av tio förhör framgår det att en representant från socialtjänsten deltagit. I några utredningar där vårdnadshavaren inte deltagit under förhör, framgår det av utredningen att förhørsledaren kontaktat vårdnadshavaren innan förhöret, men att denne inte haft möjlighet att delta. I några framgår det också att den misstänkte är omhändertagen och placerad på annan ort. I dessa fall är det givetvis svårt för vårdnadshavare att delta under förhöret.

Vad gäller vårdnadshavares deltagande under förhör är lagen tydlig i att vårdnadshavaren omedelbart ska underrättas om en 31 §-utredning inleds samt kallas till förhör som hålls med barnet³⁹. Det går inte på ett systematiskt sätt att utläsa ur de genomgångna 31 §-utredningarna, huruvida detta sker eller inte.

³⁹ 33 § LUL. Se även 23 kap. 10 § 4 st. rättegångsbalken.

I de tre av tio fall där det inte framgår om vårdnadshavare deltagit, finns det oftast ingen information alls i förhørsprotokollet. I några fall har ett namn angivits som förhörsvittne. Om det rör sig om vårdnadshavaren, en representant från socialtjänsten, eller någon annan framgår inte.

Vad gäller socialtjänsten så anger lagstiftningen att den omedelbart ska underrättas om att en 31 §-utredning inletts, samt att en representant för socialtjänsten ska delta under förhör med barnet om det inte möter hinder⁴⁰. Ser man till de utredningar som inletts enligt 31 § 1p. LUL, det vill säga för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser, så är inte heller socialtjänsten representerad i större utsträckning under sådana förhör.

Majoriteten av de misstänkta erkänner i förhör

I de inkomna 31 §-utredningarna har knappt 1 400 misstänkta barn förhörts om sin inblandning i brott.

Tabell 8. Barn som i förhör erkänner respektive förnekar brott, antal och andel av totalt antal förhör.

	Antal	Andel
Den misstänkte erkänner brott	917	66
Den misstänkte förnekar brott	472	34
Summa	1 389	100

Som framgår av tabell 8 erkänner den misstänkte brott i två tredjedelar av fallen. Vid genomgången av förhören har det dock ibland varit problematiskt att ta ställning till om den misstänkte erkänner eller ej. I vissa fall erkänner den misstänkte en viss inblandning, ibland erkänner han eller hon gärningen men beskriver den i ett sammanhang som gör att den inte ska betraktas som ett brott.

Många förhör innehåller dock förbehållslösa erkännanden där den misstänkte tar på sig gärningen och inte heller har några problem i att inse att det rör sig om ett brott.

Det är inte ovanligt att den misstänkte istället har svårt att redogöra för det bakomliggande motivet till brottet. Det framstår då som att brottet mer är resultatet av ett ögonblickets ingivelse än planering.

Inte vanligare med erkännanden i de fall vittnen finns

I 30 procent av 31 §-utredningarna har vittnen hörts och i 35 procent har målsägandeförhör gjorts. Dessa andelar säger inte så mycket i sig då det inte finns en målsägande eller vittnen i alla anmälningar. Däremot är det rimligt att anta att det för en misstänkt skulle vara svårare att förneka brott i de fall det finns målsägande och vittnen, förhör har gjorts

⁴⁰ 34 § LUL.

med dem och deras utsagor kan ställas mot den misstänktes. Något sådant samband går dock ej att finna bland de inkomna utredningarna. Ser man till misshandelsbrotten som alltid har en målsägande, är inte andelen misstänkta som erkänner vid förhöret större i de fall målsägande- och/eller vittnesförhör gjorts, jämfört med de fall där sådana förhör saknas. Ser man till samtliga brott, är inte heller andelen misstänkta som erkänner vid förhöret större i de fall vittnesförhör gjorts, jämfört med de fall där sådana saknas.

Vissa misstänkta ej förhörda

Förutom de knappt 1 400 misstänkta barn som förhörts, finns det ytterligare drygt 200 som inte förhörts i anmälningarna. Då en 31 §-utredning är knuten till en misstänkt person och inte till ett brott möter det inga hinder att endast förhöra ett misstänkt barn i de fall flera misstänkta ha begått brott tillsammans. Däremot kan man tänka sig att det kan vara svårt att klarlägga vem som gjort vad under ett händelseförlopp, om bara en misstänkt förhörs och dennes utsaga får stå oemotsagd av de andra inblandade. Detta är dock inte speciellt vanligt. I över hälften av de anmälningar där 31 §-utredning gjorts och det finns misstänkta barn som inte förhörts, har inga förhör med misstänkta barn gjorts över huvud taget.

Tvångsmedel ovanliga åtgärder

Vad gäller polisens användning av tvångsmedel är husrannsakan, hämtning och kroppsvisitation ovanliga åtgärder. Sådana förekommer i mellan två och tre procent av ärendena. Vanligare är dock att saker tas i beslag. I ungefär 20 procent av ärendena har beslag gjorts. I dessa fall är de vanligaste brotten stöld och snatteri samt brott mot knivlagen.

I en fjärdedel av de utredda ärendena har en misstänkt person under femton år gripits. I de flesta av dessa fall rör det sig om envarsgripanden av affärspersonal eller butikskontrollanter i samband med snatterier eller stölder.

Något förvånande är de 41 fall av fotografering av misstänkta gärningspersoner under femton år som Brå funnit bland de studerade utredningarna. Detta då samtliga ärenden härrör från år 2005, och sådan fotografering inte var tillåten före den 1 januari 2007.

Inga belägg för att äldre utnyttjar yngre

Sammantaget ska också sägas om de fall där det finns misstänkta personer såväl under som över femton år, att det inte går att finna några belägg för att personer under femton år systematiskt utnyttjas på grund av det faktum att de inte är straffmyndiga.

I något enstaka förhör finns påståenden om att en straffmyndig person bett sin medgärningsman ta på sig ansvaret för gärningen, då personen ändå kommer att undgå straff. I ett fall hävdar personen som snat-

tat att han blivit tvingad att göra det av sina klasskamrater, och i ytterligare ett påstår någon att han har snattat på anmodan av sin mamma.

Annars utmärks de fall med misstänkta personer både över och under femton år, av att ungdomar ofta begår brott tillsammans med andra ungdomar. I vissa fall har några hunnit fylla femton år, i andra inte. Det förekommer i ett litet antal ärenden att ålderskillnaden mellan de misstänkta är förhållandevis stor. Av förhören i dessa ärenden att döma, ges dock inte intryck av att den misstänkta personen under femton har tvingats eller förletts till att delta i brottet.

Intervjuer med företrädare för socialtjänst och polis

Av den statistiska genomgången framgår att det finns stora variationer när det gäller hur stor andel av brotten med misstänkta barn som utreds. Det varierar från 3 procent i Jämtlands län till 55 procent i Kronobergs län, med ett genomsnitt för samtliga län på 20 procent.

För att få en bild av vad denna stora variation kan bero på, har Brå intervjuat företrädare för socialtjänsten i fem kommuner och företrädare för polisen i de polisområden som dessa kommuner ingår i. Urvalet av områden gjordes med utgångspunkt från de data som samlats in om utredda anmälningar från polismyndigheterna. Urvalet riktades mot områden med extrema värden, det vill säga dels områden med få utredningar, dels områden med en hög andel utredningar. För att de intervjuade ska ha haft kontakt med ett tillräckligt stort antal misstänkta barn för att kunna ge en allmän bild av hur man arbetar, är samtliga kommuner i urvalet relativt stora; de har 50 000–100 000 invånare. I övrigt skiljer sig kommunernas demografiska och geografiska profiler. Tre av dem är mellanstora städer medan två är förorter till storstäder. De två förorterna är så kallade miljonprogramsområden med hög andel invånare med sociala problem, medan den sociala strukturen är mer varierad i de tre städerna.

Det har inte varit möjligt att redovisa anmälningarna på en så detaljerad geografisk nivå att så att städerna och förorterna i tabell 9 täcks in i redovisningen. Uppgifterna för varje stad respektive förort är därför på polisområdesnivå, en nivå som geografiskt omfattar ett större område än staden/förorten.

Tabell 9. Totalt antal anmälningar under jämna månader år 2005, antal samt andel utredda enligt 31 § LUL.

Område	Totalt antal anmälningar	Antal utredda anmälningar	Andel utredda anmälningar
V-staden (stor andel utredda anmälningar)	96	63	66
L-staden (stor andel utredda anmälningar)	433	145	33
B-förorten (liten andel utredda anmälningar)	266	26	10
K-staden (liten andel utredda anmälningar)	504	18	4
R-förorten (liten andel utredda anmälningar)	252	20	8

Samtliga intervjuade arbetar med ungdomar under femton år som begått brott. Socialtjänsten i de olika kommunerna har olika organisation. De flesta av kommunerna i urvalet har specialiserat sig så att de har en

särskild grupp inom socialtjänsten som arbetar med utredningar och insatser för 13–20-åringar.

En del av de poliser som intervjuats är speciella ungdomsutredare, andra är förundersökningsledare på ungdomsutredningsgrupper. Frågorna har i förväg skickats till intervjupersonerna och därefter har intervjuerna genomförts per telefon. De frågor som tagits upp i intervjun har främst rört:

- vad som händer när en anmälan kommer in
- vad som utmärker en 31 §-utredning
- vad som motiverar att en 31 §-utredning görs, respektive inte görs
- utnyttjandet av tvångsmedel
- synen på samarbetet mellan socialtjänsten och polisen.

Socialtjänsten kallar i regel familjen till möte

När ett barn polisanmäls för ett brott informeras alltid socialtjänsten och vårdnadshavaren, men det kan variera vem som informerar vårdnadshavaren. I fyra av fem kommuner i urvalet skickar polismyndigheten en kopia på polisanmälan hem till vårdnadshavaren tillsammans med ett brev som anger att socialtjänsten kommer att höra av sig till familjen. I H-staden med en mycket liten andel inledda utredningar, skickar istället polisen polisanmälan till socialtjänsten som sedan tar ansvaret för att informera vårdnadshavaren.

Efter att vårdnadshavaren informerats kallas barnet och vårdnadshavaren vanligen till ett samtal med socialtjänsten. Där bedöms vilka behov av insatser familjen kan ha med anledning av det som hänt, ett så kallat bedömningssamtal. Om en 31 §-utredning gjorts finns denna som underlag vid samtalet. I samtliga kommuner utom B-staden kallar socialtjänsten alltid till bedömningssamtal. I B-staden kallar man inte barn till samtal om de endast misstänks för ett ”bagatellartat” brott, till exempel ha snattat godis. Syftet bakom ett bedömningssamtal är dels att utröna behovet av en utredning av barnets miljö och förhållanden, i enlighet med 11 kap. socialtjänstlagen, dels att markera allvaret i det som hänt för barnet och dess föräldrar.

Bedömning av behovet av en 31 §-utredning

I samband med att anmälan kommer in till polisen och socialtjänsten, ska en bedömning göras av om det finns skäl att inleda en 31 §-utredning. Om socialtjänsten anser att en utredning bör göras går det i fyra av de fem kommunerna till så att socialtjänsten kontaktar polisen. I tre av dessa fyra kommuner ber socialtjänsten mycket sällan om en 31 §-utredning.

L-kommunen, som tillsammans med polisen har en policy att i princip alla anmälningar ska leda till en 31 §-utredning, har ett annat tillvä-

gagångssätt. Socialtjänsten har två anställda som är samlokaliserade med polisen och som arbetar med bedömningsamtal med familjer där barn anmälts för brott. Huvudregeln när anmälan kommer in är att polisen kallar till ett förhör med den misstänkte som socialtjänsten sitter med och lyssnar på. Därefter går familjen in på socialsekreterarens rum där man har ett samtal om vilka insatser den misstänkte och familjen kan behöva med anledning av det som skett. Det finns ett tätt samarbete mellan polisen och socialtjänsten och en enighet om värdet av 31 §-utredningar.

”Polisen har morgonmöte varje måndag och då går vi igenom vad som hänt i helgen och under förra veckan. Förhörstiderna skrivs upp på ett stort schema för att skapa en god översikt.”

”Vi tycker inte att det spelar någon roll om det bara är godis för fem kronor som man stjälar. Juridiskt spelar det ju ingen roll. Vi tycker att det är det faktum att man stjälar som man ska fokusera på!”
Socialtjänsten i L-staden.

Variande syn på vad en 31 §-utredning är

Av den statistiska genomgången framgick att man inom olika polismyndigheter ser lite olika på när en 31 §-utredning ska anses inledd och den bilden bekräftas av intervjustudien. I L-staden förhör polisen aldrig de misstänkta barn som tas på bar gärning direkt, utan kör hem dem till föräldrarna och kallar dem till ett förhör senare. I B-förorten och K-staden däremot har polisen synen att man kan hålla mindre förhör med de inblandade och vittnen inom ramen för ”förstahandsåtgärder” i samband med att barnet grips.

”De flesta brotten som barn begår är ju snatterier. Tar man dem på bar gärning så håller polisen på platsen ett kort förhör, utan att föräldrar eller socialtjänsten är med och sedan skickar man en kopia till socialen.”

Polisen i småstaden.

Den misstänkte kan också, enligt dem, förhöras som en förstahandsåtgärd tillsammans med föräldrarna när man skjutsat hem den misstänkte. Sammantaget innebär detta att skillnaden i andel inledda 31 §-utredningar i de olika kommunerna inte behöver innebära att skillnaderna mellan vilken information om brottet som socialtjänsten får är så stor.

Socialtjänstens motiv för en 31 §-utredning

Som framgår av tabell 9 gör polisen i två av kommunerna 31 §-utredning i en stor andel av anmälningarna mot minderåriga, medan det är sällsynt med utredningar i tre av kommunerna, eftersom socialtjän-

ten där nästan aldrig ber om en utredning. Vad beror det då på att det finns så stora skillnader mellan kommunerna när det gäller värdet av en 31 §-utredning? Nedan redovisas vilka argument för en 31 §-utredningar som företrädarna för socialtjänsten tagit upp. Det som socialtjänsten, främst i L- och V-staden, anser kan vara bra med en 31 §-utredning är främst följande:

Klarlagd skuldfråga underlättar bedömningen av om det behövs insatser

I de två kommunerna med en hög andel 31 §-utredningar uppfattade socialtjänsten det som värdefullt att polisen klarlägger skuldfrågan genom en utredning. Därmed får socialtjänsten ett bättre underlag för bedömning av hur allvarliga barnets problem är. Har skuldfrågan klarlagts kan barnet heller inte förneka sina problem. Särskilt om det rör sig om ett allvarligt brott och han eller hon inte tidigare har varit i kontakt med socialtjänsten uppfattade de att skuldfrågan vara av betydelse för bedömningen av vilka insatser som behöver sättas in. De uppfattade också att det kan vara viktigt att utreda barn som återkommer i polisanmälningar, även om det inte rör sig om speciellt grova brott. Att ett barn återkommande begår brott kan vara ett tecken på att något inte står rätt till.

Klarlagd skuldfråga underlättar kontakten med den misstänkte och föräldrarna

De uppfattade också att om en utredning görs där brottet styrks, underlättas bedömningssamtalet med barnet och föräldrarna. Det blir lättare att "nä fram" med allvaret i situationen inte bara till barnet utan även till föräldrarna. I de fall det misstänkta barnet har erkänt i ett polisförhör, kan socialtjänsten fokusera mer på sådana frågor som rör barnets totala situation och förutsättningar att hantera problemen. Då kan man diskutera hur problemen hanterats i familjen, och om hur skola och fritid ser ut för barnet.

Utredningen kan fungera som underlag vid LVU-ansökan

Polisutredningen ansågs ibland kunna vara ett värdefullt underlag i de fall socialtjänsten bedömer att en ansökan om tvångsvård enligt LVU behöver göras.

Erkännande en förutsättning för medling

För att en medling ska kunna komma till stånd måste barnet ha erkänt sin gärning i enlighet med 5 § lag (2002:445) om medling med anledning av brott. En 31 §-utredning kan bidra till ett erkännande.

Polisförhöret kan ha en brottsförebyggande effekt

Särskilt i den kommun där polisen i princip alltid gjorde en 31 §-utredning när ett barn misstänktes för ett brott, ansåg socialtjänsten att polisförhöret i sig kan ha en starkare brottspreventiv effekt än enbart ett

samtal med socialtjänsten. Man lyfte då särskilt fram den återfallsförebyggande effekten för de ungdomar som inte tidigare aktualiserats för brott.

Motiv när socialtjänsten *inte* önskar utredning

I de tre övriga kommunerna anger socialtjänsten att man aldrig brukar be om någon utredning från polisen och motiverar det på följande sätt:

Informationen om brottet kan vara tillräcklig utan en 31 §-utredning

De flesta brott är lindriga och ofta tas den misstänkte på bar gärning, till exempel vid snatteri. Då behövs ingen närmare utredning. Polisen kan också, trots att ingen utredning gjorts, ibland lämna tillräcklig information om brottet på grundval av de förstahandsinsatser som gjorts.

Barnets problem är tydliga även utan en brottsutredning

Inte sällan uppfattar socialtjänsten att det finns tillräckligt god dokumentation om barnets sociala problem även utan den inkomna polisanmälan. Den dokumentationen räcker som underlag för att diskutera behovet av insatser.

Polisens utredning tar för lång tid

En del av de intervjuade representanterna för socialtjänsten anger att huvudskälet till att de så sällan ber om en utredning är att de tar för lång tid. *”Polisens arbete går alldeles för långsamt. Det kan ta månader innan de genomför ett förhör med en person under femton år. När ett barn anmälts för brott vill vi gå in direkt och snabbt när ångesten är som störst i familjen”*, var en av kommentarerna. De menade också att barn som har begått brott och inte erkänner direkt, inte alltid erkänner senare heller bara för att polisen förhör dem och därmed ger ofta inte polisutredningen så mycket extra. *”Vissa får man aldrig fram ett erkännande ur, men man måste ändå gå in med insatser”*, uttryckte en intervjuad det.

Polisens syn på 31 §-utredningar

Enligt LUL kan polisen inleda en 31 §-utredning även om socialtjänsten inte har något intresse av att en utredning görs. Det kan ske om brottet är grovt, om någon över 15 år varit med eller om det finns ett behov av att leta efter stulet gods.

”Vi inleder bara 31 §-utredningar för att leta efter försvunnet gods eller för att klarlägga om någon över femton år deltagit i gärningen. Vill socialtjänsten ha en utredning av något annat skäl så får de själva be om det.”

Polisen i K-staden.

De flesta intervjuade poliser på de orter där socialtjänsten sällan ber om en utredning, har inga synpunkter på detta. Med begränsade resurser inom polisen är mer utredningsarbete när det gäller barn inget som de direkt efterfrågar. Men det framkommer också från ett par poliser att de ibland skulle önska att det fanns resurser att kalla alla misstänkta barn till ett förhör, oavsett om socialtjänsten bad om det eller inte.

”Om vi hade resurser så skulle nog alla misstänkta kallas på förhör. Ja, inte på ett vanligt ofredande kanske, men det är viktigt att de märker att polisen reagerar. Det är trist att höra från ungdomarna att ’ni gjorde ju inget när jag var fjorton!’”
Polis i R-förorten.

När polisen själv tar initiativ till en utredning är socialtjänsten sällan närvarande vid förhöret

När polisen inleder en 31 §-utredning på eget initiativ skickas också alltid information till socialtjänsten om när den misstänkte kommer att förhöras. Detta för att socialtjänsten ska ha en möjlighet att vara närvarande även då, så som är lagstiftarens tanke. De intervjuade polisernas erfarenheter är emellertid att socialtjänsten mycket sällan kommer till dessa förhör.

”Vi prioriterar inte att vara med på polisens förhör. Vi tycker inte att det är speciellt viktigt.”
Socialtjänsten i K-staden.

Restriktiv användning av tvångsmedel

Som tidigare beskrivits kan polisen använda sig av vissa tvångsmedel även mot barn. De tvångsmedel som är tillåtna är hämtning, gripande, husrannsakan och beslag. Att DNA-testa misstänkta barn är inte tillåtet, men från den 1 januari 2007 är det tillåtet att fotografera dem och att ta deras fingeravtryck om det finns särskilda skäl för det.⁴¹

Flera av de intervjuade företrädarna för socialtjänsten och polisen menar att polisen är försiktig i användandet av tvångsmedel mot barn. Polisen är mycket medveten om att man bör gå försiktigt till väga och att alla åtgärder måste stå i proportion till intresset av att få ett brott utrett. De flesta intervjuade poliser menar också att man är mycket återhållsam i användandet av tvångsmedel. Den vanligaste utredningsmetoden är istället förhör. Poliserna brukar inte hålla långa förhör med misstänkta barn. Samtliga företrädare menar att de förhör dem mellan 15 och 60 minuter. Det händer att poliserna måste hämta barn till förhör om de inte kommer när de är kallade eller om man måste tala med

⁴¹ Prop. 2005/06:165 s.118

någon innan de inblandade hinner prata sig samman om en gemensam historia. En företrädare för polisen visste inte om att man inte får fotografera barn. En annan företrädare för polisen säger att det händer att man gör husrannsakan, för att exempelvis leta efter gods. Polisen i området menade att man helst inte blandar in åklagaren eftersom det tar tid ifrån utredningen och innebär mer administrativt arbete. Ibland gör poliserna visitationer för att leta klotterverktyg eller knivar. De flesta poliser menar att de nya tvångsmedlen som infördes den 1 januari 2007 kommer att underlätta arbetet avsevärt.

”Många poliser är nog lite rädda för att utreda barn under femton år. De flesta är osäkra på vad man får göra eller inte göra med de som inte är straffmyndiga, och då gör man hellre för lite än för mycket.”

Polis i B-förorten

”Möjligheten att få fotografera barnen kommer att underlätta arbetet. Nu tittar vi mest i skolkataloger.”

Polis i R-förorten.

”Det är väl tillåtet att fotografera dem? Det brukar i alla fall vi göra!”

Polis i V-staden.

”Vi kommer nog inte att använda oss av de nya tvångsmedlen så mycket. Men det är kanske bra att det finns en ny möjlighet.”

Polis i L-staden.

Samarbetet uppfattas som bra – men avtal är ovanliga

Oavsett om det är vanligt eller sällsynt med 31 §-utredningar, så tycker de intervjuade överlag att samarbetet mellan socialtjänsten och polisen fungerar bra. Det finns inga direkta önskemål om att samarbetet bör vara utformat på något annat sätt än i dag.

Någon talar dock om att det skulle vara bra om en socialsekreterare, som arbetade med barn som begått brott, kunde vara stationerad på polisstationen, men säger att det inte finns lokalmässiga möjligheter till det.

Rikspolisstyrelsen rekommenderar alla polismyndigheter att sluta lokala avtal med socialtjänsten kring hur samarbetet kring misstänkta barn ska vara utformat. Detta är dock inget som har fått något genomslag i de utvalda polisområdena/kommunerna. Det är bara i L-staden, med dess mycket täta samarbete mellan polisen och socialtjänsten, som det finns ett sådant samarbetsavtal.

Uppfattningen är att brottsligheten inte ökat

I intervjuerna ställdes slutligen också frågan om man från socialtjänstens respektive polisens sida uppfattar att brottsligheten har ökat bland de yngsta lagöverträdarna. Den generella uppfattningen var att brottsligheten inte ökat. Istället menar de flesta intervjuade att skolan i dag i högre grad anmäler händelser som för tio år sedan inte skulle ha uppfattats som brott. En gemensam syn är att brottsligheten sällan hunnit bli speciellt allvarlig hos personer under femton års ålder.

”Skolorna anmäler allt fler brott nuförtiden, men brottsligheten är inte så mycket värre idag än förr i tiden. Jag har jobbat som polis i nästan 30 år och det är mest personrånen som har blivit lite värre.”
Polis i K-staden.

Fokusgrupp med poliser och åklagare

För att i slutskedet av arbetet med denna rapport få synpunkter på rapportens resultat och en diskussion kring arbetet med misstänkta barn bjöd Brå in en fokusgrupp bestående av fyra poliser från tre olika polismyndigheter och två åklagare från olika åklagarkammare.

Två olika synsätt på 31 §-utredningar

I fokusgruppen framkom uppfattningen att utredningar enligt 31 § LUL kan ses utifrån två olika perspektiv. Lagtexten är tydlig i att en 31 §-utredning ska vara en brottsutredning. En sådan fokuserar på en gärning och på att klargöra händelseförloppet kring den, vilka personer som varit inblandade och vem som gjort vad.

Samtidigt finns en uppfattning om att polisen har en fostrande roll gentemot barn och att kontakten med polisen via förhöret kan påverka till att inte begå nya brott. Denna uppfattning uttrycktes tydligt bland fokusgruppens deltagare, men framkommer även i de intervjuer som gjorts med socialtjänst och polis.

De två perspektiven på 31 §-utredningar står inte i något motsatsförhållande till varandra, men slutsatsen vad gäller i vilka fall en 31 §-utredning ska genomföras skiljer sig mellan perspektiven. Om exempelvis den misstänkte tas på bar gärning och erkänner på plats, behöver det inte finnas något skäl att inleda en 31 §-utredning, om syftet med utredningen endast är till för att utreda brottet. Om utredningen däremot ska ses som en behandlingsintervention som syftar till att påverka den misstänkte till att inte begå nya brott, finns det dock skäl att utreda.

”I dagsläget står det inte klart om LUL står på det förebyggande benet eller på själva brottsutredandet”
Polis i fokusgruppen.

Tre olika sätt att få arbetet enhetligt

Fokusgruppens deltagare var eniga om att det är viktigt med en nationell enhetlighet i hanteringen av misstänkta barn. Man ansåg också att det finns en stor variation i polisens och åklagarens arbete med barn, och att variationen beror på ett diffust regelverk och en otydlighet i lagstiftningen.

Tre olika sätt till likriktning över landet i arbetet med misstänkta barn diskuterades:

1. Bedömningsansvaret i 31 § 1p. LUL ligger helt på socialtjänsten.

Polisen initierar endast utredningar på de polisiära grunderna, det vill säga för att se om straffmyndiga deltagit, för att efterforska gods eller om brottet är särskilt grovt. Skillnader i andel utredda anmälningar kommer fortfarande att finnas mellan polismyndigheterna, men dessa kommer att bero på hur socialtjänsten på olika håll i landet värderar 31 §-utredningar, och inte på olika arbetssätt inom polisen. Denna väg till enhetliga rutiner har det första perspektivet som utgångspunkt, det vill säga att en 31 §-utredning är en brottsutredning. I de fall socialtjänsten behöver kunskap om omständigheterna kring ett brott och den misstänktes inställning i skuldfrågan begär den en utredning.

En deltagare berättade att det är så man i dag arbetar på hans arbetsplats. Han ansåg att det är att lägga ett stort ansvar på socialtjänsten, som saknar bakgrundsinformation när ett barn återkommer som misstänkt i en anmälan. Enligt deltagaren är det inte ovanligt att polisen ringer och ”tipsar” socialtjänsten om att det kanske är dags att begära en 31 §-utredning, när ett barn återkommer som misstänkt i en anmälan och socialtjänsten inte känner till tidigare anmälningar. Att socialtjänsten saknar denna information beror på att den inte får föra personregister över tidigare anmälningar. Polisanmälningar som kommer till socialtjänsten sparas istället ofta i pärmar och dessa är inte sökbara på person.

2. Polisen utreder alla brott med misstänkta barn, oavsett om socialtjänsten ber om det eller inte.

Att utreda alla brott med misstänkta barn har det andra perspektivet som utgångspunkt, vilket innebär att brott ska utredas då kontakten med polisen kan ha en återfallspreventiv effekt på barnet. Flera deltagare ansåg att det från samhällssynpunkt vore önskvärt att kunna utreda alla anmälningar, fränsett kanske snatterier, just utifrån att polisen har en fostrande roll gentemot unga.

Förutom uppfattningen om utredningarnas återfallspreventiva effekt lyftes även andra vinster fram med att utreda alla brott. Exempelvis betonades att utredningarna underlättar medlingsverksamheten, då medling förutsätter att gärningspersonen erkänner och att både gärningsperson och målsägande ställer sig positiva till medling. En genom-

förd 31 §-utredning med förhör av både misstänkt och målsägande, där båda tillfrågas om hur de ställer sig till medling, är ett smidigt sätt att få medlingen till stånd.

Vidare uttrycktes hur viktigt det är för en målsägande att känna sig trodd och lyssnad på, något som också skulle tillgodoses om alla brott utreddes, och målsägandeförhör genomfördes i alla utredningar.

Samtidigt som flera deltagare såg vinster i ett system där alla brott utreds, var gruppen i sin helhet överens om att polisarbetet i dag sker med begränsade resurser och att utredandet av brott med misstänkta som är straffmyndiga och därmed lagföringsbara måste prioriteras.

Synpunkter framfördes också på att lagen, som den är utformad i dag, inte är tänkt att användas på detta sätt. Man menade också att en lagändring måste till om alla brott ska utredas, liksom ett stort resurstillskott.

3. Polisen utreder vissa typer av anmälningar, oavsett om socialtjänsten ber om det eller inte.

Ett alternativ till att alla brott med misstänkta barn utreds, är att rikta utredandet mot vissa typer av anmälningar.

Det kan exempelvis röra sig om särskilda brottstyper som våldsbrott, brott mot person, så kallade strategiska brott, narkotikabrott etc. Det kan också röra sig om när ett barn återkommer i anmälningar.

Utgångspunkten även här är uppfattningen att kontakten med polisen kan innebära att barnet inte begår nya brott. Men då polisens resurser självfallet är begränsade är det viktigt att de används på ett så effektivt sätt som möjligt. Detta alternativ sågs av fokusgruppen som mer realistiskt än det tidigare alternativet att polisen utreder alla brott.

Ersättning till brottsoffer – brott begångna av barn

En del i Brå:s uppdrag är att redovisa hur reglerna rörande brottskadeersättning tillämpas i de fall gärningspersonen är ett barn. Bakgrunden till den delen av uppdraget är att det finns farhågor om att den som utsatts för ett brott av ett barn har svårare att få brottskadeersättning än den som utsatts för brott av en straffmyndig person. Orsaken anges vara att ett bristande beslutsunderlag leder till svårigheter för dem som ska besluta om ersättning att bedöma om den som söker ersättning har utsatts för brott. Detta som en följd av att polisen oftast inte utreder brott som begåtts av personer under 15 år. Brottsoffermyndigheten (BrOM) som är den myndighet som handlägger ärenden om brottskadeersättning, har i ett remissvar⁴² angivit följande:

”Inte sällan förekommer ärenden där det i polisanmälan gjorts gällande att barn under 15 år har begått brott. Eftersom den misstänkte inte fyllt 15 år kan den unge inte straffas. Brottsoffret har ändå rätt till brottskadeersättning. Ett för brottsoffret positivt ställningstagande i ersättningsfrågan förutsätter att myndigheten med tillräcklig grad av styrka kan slå fast att ett brott i objektiv och subjektiv mening⁴³ har begåtts. Inför detta ställningstagande är myndigheten i stor utsträckning beroende av framför allt polisens utredningsinsatser. Det är därför ur ett brottsofferperspektiv nödvändigt att polisen i större utsträckning än idag utreder brott som begåtts av barn under 15 år och som ett led i denna utredning hör den brottsmisstänkte. Detta skulle medföra att rätten till brottskadeersättning ökar.”

I följande kapitel ges dels en beskrivning av förutsättningar och regler för brottskadeersättning, dels en beskrivning av BrOM:s handläggning⁴⁴ av ärenden med barn som gärningspersoner.

⁴² Angående SOU 2004:122 Ingripanden mot unga lagöverträdare.

⁴³ Med objektiv mening menas att villkoren för den otillåtna gärningen är uppfyllda och med subjektiv mening menas att den som utfört gärningen handlat med uppsåt eller genom oaktsamhet.

⁴⁴ Brå har valt att koncentrera denna del av undersökningen till BrOM och inte inkluderat försäkringsbolagen, trots att även de handlägger ärenden om ersättning för skada till följd av brott. Detta har gjorts mot bakgrund att BrOM är den sista möjligheten (såvida inte skadevållaren gått med på att betala offret direkt) för personer som nekats ersättning från sitt försäkringsbolag, och den enda för personer som saknar försäkring.

Ersättning från gärningsperson under femton år

Ett brottsoffer kan i första hand yrka ersättning för uppkomna skador från personen som begått den brottsliga gärningen. Är inte denne villig att betala kan gärningspersonen stämmas i en civilrättslig tvist. Detta är i första hand aktuellt när det rör sig stora ekonomiska skador som orsakats av gärningspersonen.

När en person uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar en person- eller sakskada eller allvarligt kränker någon, så skall personen enligt 2 kap 1 och 3 §§ skadeståndslagen ersätta skadan. När någon blir skadad genom brott har han eller hon enligt skadeståndslagen rätt till ersättning för såväl ekonomisk som ideell skada.

Om personen som vållar skadan är under arton år, finns det möjlighet att jämka skadeståndets storlek. Vid bedömningen tar man sålunda hänsyn till gärningspersonens ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

Det finns sålunda samma skyldighet för barn under femton år att betala skadestånd för skador som de vållar eller uppsåtligen åstadkommer. Det fastslagna beloppet kommer dock att vara lägre än för personer över arton år.

Ersättning från försäkringsbolaget

Om brottsoffret har en försäkring kan den eventuellt täcka skador som orsakats av en brottslig gärning. Till exempel ingår det vanligtvis i hemförsäkringen ett överfallsskydd som ger ersättning för personskador i privatlivet. De flesta försäkringsbolag kräver uppvisandet av en polis-anmälan för att betala ut ersättning.

Ersättning från brottsoffermyndigheten

Skulle brottsoffret sakna försäkringsskydd eller om försäkringsbolaget av andra anledningar inte betalar ut ett ersättningsbelopp som helt täcker skadan, kan brottsoffret vända sig till BrOM för att få hel eller kompletterande ersättning, så kallad brottsskadeersättning. BrOM:s bedömning angående brottsskadeersättningen görs enligt skadeståndsrättsliga principer.

I de fall där gärningsmannen är *känd* krävs det i princip en fällande dom eller ett beslut av åklagaren om åtalsunderlåtelse för att ersättning ska utgå. I de fall där gärningsmannen avlidit innan det straffprocessuella förfarandet, har BrOM ansett att brottsrekvisitet är uppfyllt om gärningsmannen har erkänt brottet under förundersökningen eller om det av utredningen annars *klart* framgår att han begått brottet. Samma försättningar gäller i de fall där gärningsmannen är straffmyndig.

I de fall där gärningsmannen är *okänd* bedömer BrOM självständigt om sökanden har skadats av brottet. Bedömningen görs på grundval av förundersökningshandlingarna, medicinsk dokumentation samt på de uppgifter som sökanden själv lämnat muntligen eller skriftligen till BrOM.

Brom har inga återkrav mot personer under 15 år

Huvudprincipen för både försäkringsbolag och BrOM är att det är den som vållat skadan som ska stå för kostnaderna som uppkommit till följd av skadan. Om brottsskadeersättning utbetalas till ett brottsoffer tar BrOM vanligtvis över offrets rätt till att få skadestånd från gärningspersonen eller från dennes försäkringsbolag. BrOM återkräver dock inte utbetalda belopp i fall där den misstänkte personen är yngre än 15 år.

Brottsskadeersättning i praktiken

För att belysa hur BrOM i praktiken tillämpar reglerna om brottsskadeersättning har Brå gått igenom de *93 ansökningar* från år 2006 där den misstänkte enligt BrOM:s register vid brottstillfället var yngre än 15 år. Vid samtal mellan Brå:s utredare och handläggare från BrOM har framkommit att det finns en underrapportering av ärenden där den misstänkte är under 15 år. Det beror på att registreringsalternativet minderårig misstänkt ingår i en variabel som inte består av uteslutande kategorier och att handläggaren vid kodningen av variabeln endast kan välja ett alternativ.⁴⁵ Det innebär att ett annat kodningsalternativ ibland väljs som inte synliggör att den misstänkte är under 15 år.

För att Brå skulle kunna skatta hur många ansökningar år 2006 med misstänkt person under 15 år som kan tänkas saknas i urvalet ombads samtliga handläggare vid BrOM, som arbetar med ärenden om brottsskadeersättning, att under mars månad 2007 anteckna hur många ärenden med misstänkt gärningsperson under 15 år som de handlagt under månaden. Resultatet var att 22 ärenden handlades under denna tid. Det går inte att räkna fram en exakt och säker årstotal på grundval av den mätningen men det verkar troligt att det reella antalet ärenden med misstänkta personer under 15 år ligger någonstans i intervallet 200–400 per år.

Den genomgång som Brå gjort baseras alltså på 93 ärenden, vilket uppskattningsvis motsvarar 23–47 procent av alla ärenden med misstänkta barn år 2006. Mot bakgrund av att genomgången bygger på en

⁴⁵ Exempelvis ingår 'minderårig misstänkt' och 'misstänkt släkt med offret' som kategorier i nämnda variabel. Detta får som följd att en minderårig person som misshandlat en förälder både kan kodas som minderårig eller som släkt med offret. Den fullständiga informationen; att den misstänkte är minderårig och släkt med offret, kan dock inte kodas in i samma ärende.

relativt stor andel av ansökningarna bedömer Brå att underlaget, trots de tidigare nämnda problemen, ger en godtagbar bild av verkligheten.

Ansökningarna rör brott mot person

I stort sett samtliga 93 ansökningar om brottsskadeersättning rör brott som riktats mot person. Det i särklass vanligaste brottet är misshandel som förekommer i knappt 60 procent av ansökningarna. Andra vanliga brott är rån, olaga hot och ofredande som, till vardera lika stor del, sammantaget förekommer i en fjärdedel av ansökningarna. De ansökningar som rör brott som inte riktats mot person primärt, främst stöldbrott och skadegörelse, utgör drygt 6 procent.

Anspraak på ersättning för kränkning vanligast

Sett till enskilda anspråk om ersättning för brottsskada är kränkning det allra vanligast förekommande. Anspråk om ersättning för kränkning finns i över 90 procent av alla ansökningar. Det är även vanligt med anspråk om ersättning för sveda och värk, vilket förekommer i närmare 75 procent av ärendena. En majoritet av ärendena innehåller två brottsskadeanspråk, och den vanligaste kombinationen är givetvis kränkning ihop med sveda och värk.

Tabell 10. Förekomst av olika anspråk i ansökningarna. Antal och andel i procent.

Brottsskadeanspråk	Antal	Andel
Kränkning	87	94
Sveda och värk	69	74
Sakskada	20	22
Kostnadsersättning (inklusive inkomstförlust)	12	13
Lyte	4	4

31 §-utredning beslutsunderlag i var femte ansökan

När det gäller beslutsunderlag är det två handlingar som alltid finns med vid BrOM:s bedömning. Den ena är den ansökan som sökanden fyllt i och som bland annat innehåller uppgifter om brottet, polisanmälan och den sökandes försäkringssituation. Den andra är själva polisanmälan som innehåller en kort beskrivning av det anmälda brottet. Utöver detta verkar det också som om BrOM alltid hämtar in deklara-tionsuppgifter från Skatteverket om den utpekade skadevållaren liksom information om sökandens eventuella egna försäkringar (till exempel hemförsäkring eller olycksfallsförsäkring).

I drygt 40 procent av ärendena finns det ytterligare underlag av något slag. Vanligast förekommande är någon form av intyg om skada från sjukvård eller tandvård. Ett sådant intyg förekommer i ungefär vart fjärde ärende. Att det som beslutsunderlag finns en utredning enligt 31 § LUL är något mindre vanligt. En sådan utredning förekommer i ungefär vart femte ärende. Av dessa totalt 18 stycken 31 §-utredningar är det 13

som innehåller ett erkännande från den förhörde⁴⁶. Lika vanligt som att det finns en 31 §-utredning, det vill säga i vart femte ärende, är att det finns någon form av uppgifter från en skola. Dessa uppgifter är ofta sådana som att en lärare redogör för iakttagelser i samband med den aktuella händelsen eller andra iakttagelser rörande de inblandade personerna.

Tabell 11. Förekomst av olika beslutsunderlag i ärendena. Antal och andel i procent.

Beslutsunderlag	Antal	Andel
Polisanmälan	93	100
Skadeintyg	24	26
Skolskrivelse	18	19
31 §-utredning med erkännande	13	14
31 §-utredning utan erkännande	5	5
Erkännande utan 31 §-utredning	3	3
Dom mot äldre kamrat	1	1

Beslut

Av de 93 ansökningarna om brottsskadeersättning är det 62 procent som avslogs helt och hållet och 38 procent som beviljades. Jämför man dessa siffror med motsvarigheten för samtliga personer som ansöker om brottsskadeersättning och där det finns en misstänkt gärningsperson över 15 år, kan det konstateras att andelen avslag är högre bland ärenden med misstänkt person yngre än 15 år. Andelen avslag för gruppen med en känd misstänkt som är över 15 år är 42 procent, vilket ger en skillnad på 20 procentenheter.

Tabell 12. Beslut i ansökningar om brottsskadeersättning år 2006. Fördelningen av olika beslut i gruppen känd gärningsperson som är yngre respektive äldre än 15 år. Antal och andel i procent.

	Känd gärningsperson under 15 år	Andel (procent)	Känd gärningsperson över 15 år	Andel (procent)
Bifall	36	38	4 524	55
Avslag	57	62	3 499	42
Övrigt	0	0	235	3
Summa	93	100	8 258	100

Resultatet skulle kunna vara ett tecken på att det i praktiken är svårare för ett brottsoffer att få brottsskadeersättning om den misstänkte gärningspersonen är under 15 år. För att få ytterligare information för att bedöma om skillnaden beror på att offer missgynnas till följd av ett bristande beslutsunderlag finns det skäl att studera vilka avslagsgrunder som använts.

⁴⁶ Utöver detta är det i ytterligare tre ärenden som den unge erkänner gärningen utan att en utredning enligt 31 § LUL har gjorts.

Motiv till beslutet

Bland de ärenden som avslogs, när den misstänkte var under 15 år, är den vanligaste motiveringen att andra möjligheter till ersättning först måste prövas. Det är två typer av andra möjligheter till ersättning som det refereras till i ärendena. Den ena är att sökanden omfattas av en försäkring, och att försäkringsbolaget måste utreda ersättningsfrågan först. Den andra är att skadevållaren, med anledning av att denne har en registrerad inkomst eller tillgångar av något slag, eventuellt skulle kunna ersätta sökanden ekonomiskt, vilket ska prövas av en allmän domstol. När det gäller unga kan det handla om inkomster av sommarjobb eller ett sparkapital. Av de personer som fick avslag på sin ansökan med motiveringen att andra möjligheter till ersättning först måste prövas var det, vid slutet av mars månad 2007, inte någon som återkommit till BrOM med en ny ansökan.

I vart femte ärende som avslogs hänvisas till att utredningsunderlaget inte gett tillräcklig information för att BrOM ska anse det klarlagt att sökanden utsatts för brott. Uppräknat till årssiffror skulle det uppskattningsvis röra sig om 40 till 80 ärenden per år.⁴⁷ Det är främst i dessa ärenden som utfallet skulle kunna ha blivit ett annat om en utredning enligt 31 § LUL hade funnits med som beslutsunderlag.

Övriga avslag handlar nästan uteslutande om att sökanden av en eller annan anledning inte har rätt till brottsskadeersättning. Det kan handla om sådana saker som att sökanden redan fått en ersättning som anses vara tillräckligt omfattande eller att sökanden har underlåtit att inkomma med uppgifter som är centrala för BrOM:s handläggning.

Tabell 13. Förekomst av olika motiveringar i avslagsbesluten. Antal och andel i procent.

Motivering	Antal	Andel
Andra möjligheter till ersättning måste först prövas	25	43
Utredningsunderlaget ger inte tillräcklig information	12	21
Skälig tillgodosedd med ersättning från försäkringsbolag	5	9
Sökanden har ej inkommit med uppgifter	4	7
Sakskada som ej omfattas av brottsskadelagen	3	5
Ej tillräckligt allvarlig kränkning	3	5
Övrigt	7	12

Trots att BrOM har egen statistik över avslagsgrunder för samtliga ärenden går det inte från den att särskilt väl utläsa hur många ärenden som totalt sett avslås just på grund av att utredningsunderlaget inte ansetts tillräckligt innehållsrikt. Detta eftersom denna avslagsgrund inte finns med i kodningsalternativen för handläggaren. Ärenden som avslås på grund av att utredningsunderlaget inte ansetts tillräckligt innehållsrikt kan kodas in antingen under en kategori som benämns ”ej brott” eller under kategorin ”övrigt”. Endast en manuell genomgång av ären-

⁴⁷ Skattningen bygger på antagandet att det är mellan 200 och 400 ärenden med barn som gärningspersoner per år (se s. 51).

den rörande misstänkta över 15 år, som kodats in i någon av dessa två kategorier, hade givit svar. En sådan genomgång har dock inte varit möjlig att genomföra.

Det faktum att var femte ansökan med minderårig misstänkt avslogs med hänvisning till bristande beslutsunderlag, gör dock att det ligger nära till hands att tro att detta åtminstone kan vara en delförklaring till skillnaden i andelen avslag mellan ärenden med misstänkta över och under 15 år.

I en majoritet av de beviljade ansökningarna var polisanmälan det enda dokumenterade beslutsunderlaget

Som tidigare nämnts har BrOM i dagsläget en praxis rörande ärenden med misstänkta barn som innebär att myndigheten ställer lägre krav på de subjektiva rekvisiten angående brottet än vad som görs när det gäller vuxna gärningspersoner. De subjektiva rekvisiten anses vara uppfyllda om barnet erkänt brottet eller om det av andra beslutsunderlag tydligt framgår att barnet begått brottet.⁴⁸ Ett erkännande är i detta avseende det som starkast uppfyller de subjektiva rekvisiten.

Av de 36 ansökningar som beviljades var det 8 som innehöll ett beslutsunderlag av vilket det framgick att det misstänkta barnet erkänt brottet. Av dessa erkännanden hade 5 kommit fram genom en 31 §-utredning. Således saknades ett erkännande i nästan 8 av 10 beviljade ärenden. I dessa ärenden var det klart vanligast, i 14 av 28 ärenden, att beslutsunderlaget endast bestod av de uppgifter som fanns i polisanmälan. Övriga beviljade ärenden hade främst, i kombination med polisanmälan, beviljats utifrån informationen i ett skadeintyg och/eller en skrivelse från en skola innehållande en redogörelse av det inträffade från en lärare eller en rektor.

Tabell 14. Beslutsunderlag i beviljade ansökningar. Antal ärenden med olika kombinationer av underlag.

Erkännande	Polisanmälan	Skadeintyg	Skolskrivelse	31 § LUL utan erkännande	Dom mot äldre kamrat	Antal
X						8
	X					14
	X	X				4
	X		X			4
	X	X	X			3
	X			X		1
	X	X		X		1
	X		X		X	1
						36

⁴⁸ När det gäller vuxna gärningspersoner är praxis att dessa ska ha befunnits skyldiga genom en lagföring.

Bristfällig information om brottsskadeersättning?

Antalet ansökningar per år som rör en misstänkt under 15 år begränsar sig enligt Brå:s genomgång till högst 400 fall. Både från poliser som Brå talat med och från tjänstemän på Brottsoffermyndigheten har emellertid framförts att polisen inte alltid ger (korrekt) information om möjligheterna att söka brottsskadeersättning i de fall den misstänkte är under 15 år. I en av de genomgångna ansökningarna skriver sökanden att polisen informerat denne att det inte är möjligt att söka brottsskadeersättning om det är så att man utsatts för brott av en person under 15 år. Om denna typ av felaktig information är vanligt förekommande skulle det kunna innebära att antalet ansökningar kan komma att öka om korrekt information om möjligheten till ersättning gavs.

Statistik om barn som begår brott

Som beskrivits i kapitel två är inte den officiella kriminalstatistiken konstruerad för att spegla brottsligheten bland barn. Det enda som går att utläsa av den är hur många anmälda brott som klaras upp varje år med beslutsgrunden ”misstänkt yngre än femton år”.

I Brå:s uppdrag ingår att redovisa vilka ändringar i polisens anmälningsrutiner som måste till för att information om antalet utredningar enligt 31 § LUL fortlöpande ska kunna ingå i den officiella kriminalstatistiken.

Planer finns redan för statistiken

I dag registrerar inte polisen på något systematiskt sätt om en 31 §-utredning gjorts i ett ärende. Rikspolisstyrelsen har dock planer på att införa nya beslutskoder där information om sådana utredningar ska ingå. Förutom uppgift om när en 31 §-utredning inleds innehåller de nya koderna även uppgift om enligt vilken av de fyra grunderna i 31 § LUL utredningen inletts. De beslutskoder som man avser att använda är desamma som åklagarmyndigheten redan i dag tillämpar. Ambitionen är att de nya koderna ska införas år 2008⁴⁹. Eftersom den officiella kriminalstatistiken bygger på helårssiffror är förhoppningen att information om antalet utredningar enligt 31 § LUL ska finnas med i statistiken från och med år 2009.

För att statistiken ska kunna hålla en sådan kvalitet som krävs är det dock viktigt att det finns en konkret definition av vad en 31 §-utredning ska innehålla, samt att beslutskoderna som rör sådana utredningar används på samma sätt i hela landet.

Fler uppgifter krävs för meningsfulla tolkningar

För att uppgiften om antal 31 §-utredningar ska vara så användbar som möjligt och medge meningsfulla tolkningar bör också på sikt den officiella statistiken innehålla uppgifter om hur många barn som årligen misstänks för brott samt vilka brott de misstänks för. Dessa uppgifter finns tillgängliga redan i dag, men ingår inte i den officiella statistiken då det är osäkert vad dessa uppgifter står för och vilken kvalitet de håller. För att uppgifterna i framtiden ska gå att använda är det därför viktigt att rutinerna kring registreringen av uppgifter om misstänkta barn i anmälningssystemet generellt ses över så att samma rutiner gäller över hela landet. Vid framtagandet av rutiner måste det dock tas hänsyn till de olika integritetsaspekterna. Det gäller att finna en balans mellan möjligheterna till att tillgodose kravet på mer och bättre statistik och de enskilda barnens integritet.

⁴⁹ Enligt enhetschef Erik Lagerholm, Rikspolisstyrelsen.

Referenser

- Brottsförebyggande rådet (2006). *Ungdomar och brott åren 1995-2005*. Rapport 2006:7. Stockholm: Brå. Fritzes
- Clevesköld, L, och Thunved A (2001). *Samhället och de unga lagöverträdarna*. Stockholm. Norstedts Juridik
- Lipsey Mark W (1992). *The effect of treatment on juvenile delinquents: Results from meta-analysis*. In F. Loesel, D. Bender, & T. Bliesener (Eds.). *Psychology and law: International perspectives* (pp. 131-143). Berlin, NY. Walter de Gruyter.
- Petrosino A, Turpin-Petrosino C, och Buehler J (2003). *'Scared Straight' and other juvenile awareness programs for preventing juvenile delinquency (Updated C2 Review)*. The Campbell Collaboration Reviews of Intervention and Policy Evaluations (C2-RIPE). Philadelphia, Pennsylvania. Campbell Collaboration.
- Proposition 1964:10. *Förslag till lag om införande av brottsbalken*.
- Proposition 1983/84:187. *Utredning av brott av barn under femton år*.
- Proposition 2005/06:165. *Ingripanden mot unga lagöverträdare*.
- Rikspolisstyrelsens författningssamling 2001:14. *Allmänna råd om utredning av brott begångna av den som inte har fyllt femton år*.
- SOU 2004:122. *Ingripanden mot unga lagöverträdare*. Ungdomsbrottsutredningens betänkande.
- Åklagarmyndighetens författningssamling 2007:4. *Åklagarmyndighetens föreskrifter om ändring i Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (ÅFS 2005:9) om ledning av förundersökning i brottmål*.